

Electrolux

STERILIZATION EQUIPMENT

ELECTROLUX - BITOLA
BRAKJA MINGOVI 18
00389 47 203 330
e-mail : electroluxbitola@t-home.mk

ELECTROLUX - SKOPJE
APOSTOL GUSLAROT 1A
00389 02 3298 130
e-mail : electroluxskopje@t-home.mk

www.electroluxpalenzo.mk

EKOLOSKA POLITIKA NA BALKANOT I EKS JUGOSLAVIJA I dio

1. Terminolosko-metodoloske naznake (ekoloski menadzment)

Izraz ekoloski menadzment (ili skraceno ekomenadzment) predstavlja jednu od savrmenih formulacija koja se vrlo cesto srijece u upotrebi.

U stranoj literaturi se cesce koristi termin “environmental management” mada se koristi i izraz “ecological management” ili “eco-management”. Oba termina kod nas imaju slicno znacenje i odnose se na niz upravljackih aktivnosti u vezi sa ekologijom, pa na taj nacin i u vezi sa zivotnom sredinom.

Ipak, postoji jedna znacajnija razlika izmedju ova dva pojma. Tako se izraz environmental management vezuje sa upravljanjenje u rjesavanju nekih konkretnih problema vezanih za zivotnu sredinu u nekoj konkretnoj oblasti (otpad, vode, vazduh...) pa se u tom smislu govori o “waste management”, “water management” itd. S druge strane, termin eco-management se vezuje za upravljanje u pojedinim privrednim subjektima a u kontekstu nastojanja da se kroz pivredne aktivnosti obezbjedi postovanje zahtjeva vezanih za stanje i uslove zivotne sredine.

Takodje u ovoj raspravi treba uzeti u obzir i termin “environmental governance” koji se vezuje za upravljanje od strane drzave i drugih organa u oblasti zivotne sredine. U vezi sa tim, u novije vrijeme se sve cesce govori i o “international environmental governance” (medjunarodnom upravljanju u oblasti zivotne sredine).

2. Definicije ekoloskog menadzmenta

Postoji veoma veliki broj definicija ekoloskog menadzmenta.

Ako pod menadzmentom (upravljanjem) podrazumijevamo proces kojim se usmjerava, planira, motivise, organizuje, koordinira i kontrolise privredna ili druga aktivnost, onda bi pod ekoloskim menadzmentom vjerovatno trebalo podrazumijevati proces kojim se usmjerava, planira, motivise, organizuje, koordinira i kontrolise privredna ili druga aktivnost u oblasti ekologije ili u vezi sa ekologijom ili na ekoloski nacin ili radi ostvarivanja ciljeva koji se sastoje prije svega u domenu ekologije, itd.

Ponekad se za ekoloski menadžment kaže da on predstavlja sistem upravljanja zaštitom životne sredine s ciljem da se u industriji i drugim granama uspostavi sistematizovan pristup koji obezbjeđuje da se razlozi koji se tiču životne sredine ugrade u biznis strategiju i praksu.

3. Koristi od ekoloskog menadžmenta

Primjena ekoloskog menadžmenta omogućava stvaranje uslova za dobro poslovanje budući da unaprjeđenje učinka u životnoj sredini može značajno uticati i na unaprjeđenje ukupnog poslovnog učinka.

Najčešće se navode sljedeće prednosti koje se primjenom instrumenata ekoloskog menadžmenta ostvaruju:

- smanjenje troškova (ušteđeda)
- obezbjeđenje poštovanja propisa
- smanjenje rizika po životnu sredinu
- unaprjeđenje odnosa sa institucijama koje se staraju o donošenju i sprovođenju propisa
- unaprjeđenje javnog imidža
- povećanje entuzijazma zaposlenih itd.

4. Ciljevi ekoloskog menadžmenta

O ciljevima ekoloskog menadžmenta moguće je govoriti na više načina od koji se dva čine naročito interesantnim:

- kao o opštim ciljevima vezanim za zaštitu životne sredine kakvi su održivi razvoj, pravo čovjeka na zdravu životnu sredinu, kvalitet života, opstanak ekosistema, itd.

- kao o konkretnijim ciljevima pojedinih subjekata privredjivanja vezanih prije svega za samu sustinu tržišnog privredjivanja – ostvarenje profita.

Neki od tih ciljeva su i formalno određeni. Tako, naprimjer, prvi princip Rio deklaracije o životnoj sredini i razvoju eksplicitno formuliše da "ljudska bića imaju centralno mjesto u brizi za održivi razvoj. Ona imaju pravo na zdrav i

produktivan život u harmoniji sa prirodom".

Agenda 21, kao najsigurniji globalni dokument usvojen na Svjetskom samitu o životnoj sredini i održivom razvoju (Rio, 1992), u glavi 30, koja je posvećena jačanju uloge biznisa i industrije, sadrži dva odvojena programa:

- unaprjeđjivanje čistije proizvodnje i
- unaprjeđjivanje odgovornosti preduzetništva.

Ciljeve upravljanja zaštitom životne sredine je moguće posmatrati i kroz ciljeve sistema upravljanja zaštitom životne sredine. Tako je, na primjer, ciljeve ekomenadžment i audit seme Evropske unije (prema EMAS Pravilu iz 2001) moguće posmatrati kao opšte i konkretnije. Opštim ciljem se smatra procjena i unaprjeđjivanje ekoloskog učinka neke organizacije i obezbjeđenje relevantnih informacija javnosti i drugim zainteresovanim subjektima.

5. Subjekti ekoloskog menadžmenta

Subjektima ekološkog menadžmenta se mogu smatrati međunarodne institucije, državna administracija na svim nivoima i preduzeća. Pored njih subjektima se mogu smatrati i određene nevladine organizacije, stručne asocijacije, naučne zajednice, itd.

Metodoloski posmatrano, subjekte ekološkog menadžmenta je moguće razlikovati po tome da li imaju globalno upravljački karakter ili su u užem smislu pojma ekološki menadžment neposredno zainteresovani. U prvom slučaju se radi o dominantnim subjektima globalne politike, kao što su međunarodne organizacije i države, a u drugom slučaju se radi o različitim formama privrednih organizacija i drugih institucija koje obavljaju određene aktivnosti koje imaju (ili mogu da imaju) određen uticaj na stanje životne sredine, a prema EMAS pravilima EZ pojam organizacija uključuje kompanije, korporacije, firme, preduzeća, vlasti ili institucije bez obzira da li su inkorporirane ili ne, javne ili privatne itd.

6. Pojam životne sredine

Znacaj pitanja definisanja pojma životne sredine proistice iz proste činjenice da su pojmovi spoljasnja sredina i životna sredina osnovni i najvažniji pojmovi ekologije uopšte.

Palenzo, u svojoj knjizi "Razvoj ekološke misli u Jugoslavija" ukazuje na razliku između pojmova spoljasnja i životna sredina. Tako je životna sredina ona u kojoj živo biće živi kao u svojoj normalnoj spoljasnjoj sredini, bez koje životno ne može opstati, kojoj je prilagodjeno i individualno i preko prilagodjenosti vrste kao cjeline kojoj pripada. Spoljasnja sredina je svaka sredina u kojoj živo biće nadje, bez obzira na to što nije njegova (normalna) spoljasnja sredina, ili pak sredina u kojoj ne može opstati, već će propasti, u kojoj se može zadržati samo kratko vrijeme da bi iz nje pobjeglo ili pak uginulo, itd. Drugim riječima, svaka životna sredina je istovremeno i spoljasnja sredina, ali svaka spoljasnja sredina u kojoj živo biće može naći i slučajno, nije obavezno njegova životna sredina.

Za razumijevanje pojma spoljasnja sredina neophodno je voditi računa o brojnim ekološkim faktorima kao što su, na primjer, svjetlost, voda, vlažnost, temperatura, hrana, hemijske osobine vazduha, zemljišta, vode itd. Taj sistem ekoloških faktora se mijenja u vremenu i prostoru. Ti faktori djeluju istovremeno, uticu jedni na druge, mijenjajući se u tim međudjelstvima na određen način.

Razlikuju se tri osnovne kategorije međudodnosa u svakoj spoljasnjoj sredini: akcije (uticaji spoljasnjih fizicko-hemijskih faktora sredine na živa bića), reakcije (uticaji živih bića na spoljasnju fizicko-hemijsku sredinu) i koakcije (uticaji između samih živih bića).

7. Definicije životne sredine

Prema enciklopediji "Životna sredina i održivi razvoj" pod životnom sredinom se podrazumijeva "kompleks svih uticaja van određenog organizma, koji dolaze kako od nezive prirode, odnosno fizicko-hemijskih uslova sredine, tako i od drugih živih bića, te skupno djeluju na dati organizam, na onom mjestu

na kojem zivi. Prema tome, za svaki pojedinačni organizam okolna, životna sredina je i neživa priroda, određena uslovima (temperatura, vlažnost, pH zemljišta) i raspoloživim resursima (energija, voda, mineralni elementi), kao i živa priroda, koju čine druga živa bića sa kojima je u neposrednom ili posrednom kontaktu.

Kako je to već naznačeno, Palenzo jasno razlikuje životnu sredinu od spoljašnje sredine podvlačeći da je svaka životna sredina istovremeno i spoljašnja sredina, ali da svaka spoljašnja sredina u kojoj se živo biće može naći i slučajno, nije obavezno i njegova životna sredina.

Djukanović životnu sredinu određuje kao ekosferu – koja je sastavljena od biosfere, svijeta prirode i prirodnih resursa i tehnosfere, svijeta ljudskih izuma i stvorenih materijalnih vrijednosti.

Prema rječniku Američke agencije za zaštitu životne sredine pojam environment se određuje kao zbir eksternih uslova koji utiču na život, razvoj i preživljavanje organizama. Istovremeno pojam ecology se koristi da bi označio odnos živih bića međusobno i prema okruženju ili proučavanje takvih odnosa.

U našem domaćem zakonodavstvu pojam životne sredine je određen krajnje široko i relativno uniformno. Tako, na sličan način, pojam životne sredine definišu republički zakoni o zaštiti životne sredine. To su “prirodne i radom stvorene vrijednosti i ukupan prostor u kome čovjek živi i u kome su smještene naselja, dobra u opstoj upotrebi, industrijski i drugi objekti”.

8. Zagadjivanje životne sredine

Prema predlogu zakona o sistemu zaštite životne sredine pojam “zagadjivanje životne sredine” se definiše kao: unosenje zagadjujućih materija ili energije u životnu sredinu, izazvano ljudskom djelatnošću ili prirodnim procesima koje ima ili može imati štetne posljedice na kvalitet životne sredine i zdravlje ljudi. Pod zagadjujućom energijom se misli na radioaktivnost, buku, toplotu, vibracije itd.

Za stanje životne sredine i njeno zagadjivanje uvijek je odgovoran neki zagadjivač. Pod ovim pojmom se, u najširem smislu, podrazumijeva pravno ili fizičko lice koje svojom aktivnošću zagadjuje životnu sredinu.

Jedno od pitanja na koje se također ukazuje pri raspravama o zagadjivanju životne sredine je pitanje “kapaciteta životne sredine”. U najširem smislu pod ovim se, prema Predlogu zakona o sistemu zaštite životne sredine, podrazumijeva “sposobnost životne sredine da prihvati određenu količinu zagadjujućih materija, tako da ne nastupi nepovratna šteta u životnoj sredini.”

Ugrožena životna sredina je određeni dio prostora u kojem zagadjivanje ili rizik od zagadjivanja prevazilazi kapacitet životne sredine. Onda kada nastanu šteta u životnoj sredini preduzimaju se različite mjere remedijacije, odnosno sanacije. Remedijacija, odnosno sanacija je proces preduzimanja mjera za zaustavljanje zagadjivanja i dalje degradacije životne sredine do nivoa koji je bezbjedan za buduće korišćenje lokacije, uključujući uređenje prostora i rekultivaciju.

9. Izvori i vrste zagadjivanja životne sredine

Moglo bi se reci da u savrmenim uslovima nije ni moguće napraviti preciznu listu izvora zadjivanja zivotne sredine. Najjednostavnije govoreći, radi se o zadjujucim materijama, cija je jedna od najsirih klasifikacija na biorazgradjuje materije (cija je osnovna karakteristika njihova mogucnost razgradnje u odredjenim bioloskim procesima) i nerazgradjujuce materije (cija je osnovna karakteristika da je za njihovu razgradnju u prirodnoj sredini potreban veoma dug period vremena ili se ne razgradjuju u potpunosti). Jedan od primjera biorazgradjujucih materija su otpadne vode iz domacinstava, a primjer nerazgradjujucih su aluminijumske konzerve, plasticna ambalaza itd.

Prema medijumu zivotne sredine koji je predmet zadjivanja najcesce se govori o zadjivacima vazduha, zadjivacima vode i zadjivacima zemljista.

Kada se govori o vazduhu najcesce se kao zadjjujuce supstance, narocito u urbanim sredinama, pominju:

- oksidi sumpora
- oksidi azota
- hlor
- ozon
- ugljen monoksid
- ugljovodonici itd.

Najveci izvori ovih supstanci su procesi sagorijevanja u stacionarnim izvorima eneregije (termoelektrane, toplane, kucna lozista itd.), razni procesi u industriji i razna saobracajna sredstva.

Kada se govori o zadjivanju vode, najcesce se posebno ukazuje na prirodno zadjivanje, hemijsko zadjivanje, fizicko zadjivanje i biolosko zadjivanje.

Kod zadjivanja zemljista posebno se razmatraju razliciti aspekti zadjivanja zemljista odlaganjem otpada, talozenjem zadjujucih materija iz vazduha, posredstvom zadjjenja vode i pri poljoprivrednoj proizvodnji.

10. Posljedice zadjivanja

Posmatrano sa stanovista zivotne sredine posljedice zadjivanja se najcesce opisuju pojmovima kao sto su degradacija, devastacija, ugrozavanje zivotne sredine, steta po zivotnu sredinu. Takodje, moguće je govoriti i o lokalnim posljedicama zadjivanja, sirim i globalnim posljedicama, kratkorocnim, dugorocnim, itd.

Sa stanovista krajnjih posljedica moguće je razlikovati vise vrsta efekata zadjujucih supstanci. Najcesca podjela je na:

- toksicne efekte
- mutagene efekte
- kancerogene efekte
- teratogene efekte.

U vezi sa djelovanjem stetnih materija na zive organizme razvijena je posebna nauka: ekotoksikologija.

11. Pojam radne sredine

Nemoguće je govoriti o zaštiti čovjekove životne sredine, a pri tom ne voditi računa da narušavanje prirodne sredine nastaje, prije svega kao posljedica čovjekove djelatnosti u radnoj sredini.

Na višestruke veze između radne i životne sredine ukazuje i već citirana definicija koju sadrže standardi ISO 14001 i ISO 14004. Ona čak u svojoj osnovi najprije polazi od životne sredine organizacije, odnosno okruženja u kojem određena organizacija radi. Prema ovim standardima životna sredina je definirana kao “okruženje u kojem određena organizacija radi, uključujući vazduh, vodu, zemljište, prirodne resurse, floru, faunu, ljude i njihove uzajamne odnose”.

12. Pojam i podjela ekologije

Korijen riječi ekologija potice od grčke riječi oikos – dom, staniste. Drugi dio riječi ekologija potice od riječi logos – slovo, pojam, riječ, odnosno, logija – znanje, nauka. Za jednu od prvih definicija uzima se ona koju je dao Ernest Hekel. Prema njegovoj definiciji, ekologija, za centralni predmet izučavanja, ima odnose životinja prema sredini i međusobno. Kasnije je to prošireno i na ostali živi svijet.

Klasična definicija ekologije kao nauke koja proučava odnos živih bića prema spoljanskoj sredini nadopunjuje se savremenim i kompleksnijim definicijama po kojima je ekologija nauka koja proučava odnose svih organizama i životnih zajednica prema spoljanskoj sredini, kao i uzajamne odnose između samih živih bića i između njihovih cenotičkih sistema, prije svega biocenoza i ekosistema.

Predmet ekologije i njena podjela mogu biti prikazani na različite načine u zavisnosti od različitih kriterijuma koji se uzimaju za osnovu. Najsigurniji karakter ima opšta ekologija, odnosno, principi ekologije, ili osnove ekologije. Globalna ekologija ima za cilj da opšte ekološke principe projektuje na Zemlju u cjelinu. S druge strane, kosmička ekologija ekologiju projektuje u citav univerzum.

Ekologija se može podijeliti na idioekologiju i sinekologiju. Idioekologija proučava ekologiju pojedinačnih organizama u odnosu na spoljanski svijet. Sinekologija se bavi ekologijom životnih zajednica. Zatim, postoji i ekologija populacija, kao i ekologija ekosistema. Takođe, postoji i fitoekologija, zooekologija, kao i mikroekologija.

Narocite specifičnosti u ekologiji pripadaju ekologiji čovjeka ili humanoj ekologiji koja se često poistovjećuje sa socijalnom ekologijom. Humana ekologija proučava sve promjene nastale ljudskom aktivnošću u sredini, uzroke nastalih promjena kao i njihove posljedice.

Treba pomenuti i socijalnu ekologiju, koja proučava uticaj čovjeka na životnu sredinu sa stanovišta njenog očuvanja, kao i uticaj životne sredine na čovjeka.

Postoje još i kulturna, urbana, radijaciona i druge ekologije.

13. Istorijski razvoj ekologije

Smatra se da se ekologija pocela intenzivnije razvijati jos od Humbolta koji je istraživao odnose izmedju razlicitih tipova vegetacije i klime, odnosno, jos od Darwinovih izucavanja odnosa koji postoje izmedju organizama i spoljasnih uslova sredine sa stanovista evolucije. Njih dvojica, zajedno sa Lavoazjeom se smatraju u francuskim izvorima i osnivačima moderne biogeografije i ekologije. Inace, uporeba termina ekologija se vezuje za Ernesta Hekela, njemackog biologa, koji je prvi put upotrijebio tu rijec 1868. godine. Tada se naziv ekologija najvećim dijelom odnosio na jednu poddisciplinu zoologije buduci da je predmet glavnih istraživanja bilo pitanje odnosa pojedinih zivotinjskih vrsta i njihove organske i neorganske okoline. Nakon toga, ekologija se razvila u samostalnu naucnu disciplinu, pocetkom 20. vijeka. Pocetkom 20. vijeka predmet proucavanja su bile pojedine vrste, odnosno sredina u kojoj zive pojedine vrste i njihov odnos. Danas je to grana ekologije – idioekologija. Kasnije (dvadesetih godina 20. vijeka) se shvatilo da izucavanje vrsta nije dovoljno za cjelovito razumijevanje ekoloskih odnosa, te dolazi do razvoja ekologije zajednica vrsta (sinekologije). Sredinom vijeka se razvoj usmjerava ka izucavanju ekosistema. Izraz potice od rijeci eko – dom, staniste, i sistem – poredak, sastav, itd. Proucavanja na osnovama koncepcije ekosistema doprinijela su znacajnim razjasnjenjima odredjenih pojava koje se inace ni bi mogle razumjeti izucavanjem sa ranije utvrdjenih koncepcijskih polazista. Sedamdesetih godina proslog vijeka pred pitanje razvoja ekologije se postavljaju novi zahtjevi. Doslo se do saznanja da postoje odredjeni problemi u razumijevanju ekoloskih odnosa upravo na mjestima preklapanja pojedinih ekosistema, da je tesko utvrditi granice nekih ekosistema, da su svi ekosistemi medjusobno zavisni, itd. Zakljuceno je da je za razumijevanje cjeline ekoloskih procesa neophodan globalni pristup koji za osnovu ima izucavanje cijele biosfere. Nekako istovremeno sa ovim procesom u razvoju ekologije se doslo i do zakljucaka koji su nedvojbeno ukazivali na pitanje položaja covjeka u biosferi kao jedno od kljucnih pitanja savremene ekologije. Na taj nacin se moze reci da se do savremenog poimanja ekologije kao kompleksne i multidisciplinarne nauke koja narocito insistira na mjestu, ulozi i odgovornosti covjeka za stanje u zivotnoj sredini, doslo kroz relativno dug razvojni put.

14. Istorijski razvoj ekoloske misli

Jos 2000 godina prije nase ere u knjizi posvecenoj medicinskoj vjestini opisano jekako treba da se postupa sa vodom koja nije cista. Inace, smatra se da je najstariji do sada donijeti propis o zastiti prirode ustvari jedan zakon o zastiti suma koji je donijet u Starom Vavilonu u 18. vijeku prije nase ere. U Kini je nekoliko vjekova prije nase ere donijet poseban propis koji se odnosi na zastitu posebnih teritorija kao sto su danasnji nacionalni parkovi. Prva teorijska razmatranja o ekoloskim problemima antickog doba vezuju se za razvoj zanata i anticke filozofe Hipokrata, Teofrasta i Aristotela. Donose se i prvi propisi a u Starom Rimu se jedan propis odnosio na buku koju je stvarala pucnjava bicem, a u V vijeku su donijete tzv. Teodorikove odredbe kojima se zabranjuje rusenje antickih spomenika.

Iako se stari vijek smatra najmracnijim dijelom ljudske isorije, zabilježeno je vise primjera koji govore o tome da se pitanjima zastite zivotne sredine

posvećivala određena paznja. U nekim djelima iz tog doba jasno se ukazuje na probleme u vezi sa smecem, prenaseljenoscu gradova, pregustom gradnjom. Tokom 13. i 14. vijeka izvjesni pokusaji zastite zivotne sredine ucinjeni su u Velikoj Britaniji, kada je donesen poseban edikt protiv upotrebe uglja za lozenje (zbog dima koji je zagadjivao vazduh), da bi kasnije ova pitanja bila potisnuta u drugi plan pod pritiskom ekonomskih interesa. Kuga iz 14. vijeka, koja je imala za posljedicu 25 miliona mrtvih, nametnula je pitanje gradse higijene. Tako je donosen zakon koji je zabranjivao bacanje smeca u vode, jarkove itd, donijet u Velikoj Britaniji. Iz doba humanizma i renesanse ostali su brojni parkovi, fontane i ostali slicni objekti kao jedan od dokaza da je ocuvanje zivotne sredine bilo znacajan predmet interesovanja i aktivnosti. I Leonardo da Vinci se bavio pitanjima uredjenja gradova rjesavajući probleme saobraćaja odvajanjem teretnog prometa od prometa pjesaka i jahaca, kako bi se smanjila buka u gradu.

Kao posljedicu razvoja industrije i ogromnog povećanja broja stanovnika novi vijek je doveo do radikalnih promjena u stanju zivotne sredine. Donijeto je vise propisa koji su imali za cilj rjesavanje određenih problema u vezi sa zivotnom sredinom. Tako je u Rusiji u 18. vijeku zakonom zasticen los – sjeverni jelen koji je bio pred istrebljenjem. Grcka je zakonom zastitila istorijske spomenika. A zapadne evropske zemlje donose zakone o zastiti voda, prirode.

Period poslije Drugog svjetskog rata donosi nove velike tehnoloske promjene, sto uslovljava znacajne promjene u pogledu mogucnosti covjeka da utice na svoje okruzenje i samim tim pitanja zastite zivotne sredine dobijaju nove dimenzije.

15. Osnovni teorijski pravci

Naucno-tehnoloski progres i industrijska revolucija do koje je doslo na osnovama naucnih pronalazaka imali su dominantan uticaj na stanje zivotne sredine i razumijevanje mogucnosti za rjesavanje ovih problema. Iz tog perioda, perioda industrijske revolucije (19. vijek) zabiljezene su teorije Dzeremi Bentama (po kome su i dobile naziv teorije bentamista). Ova grupa teoreticara se zalagala za rjesavanje pitanja losih higijenskih uslova zivota i rada radnicke klase i obezbjedjivanje sto efikasnijih uslova za rad. Teorije Tomasa Maltusa, su ostavile snazan trag. Kao teoreticar on je najpoznatiji po svojoj teoriji – Maltusovom zakonu stanovnistva, koja kao glavne uzrocnike loseg stanja zivotne sredine i njenog stalnog pogorsavanja vidi u porastu stanovnistva na planeti i sve oskudnijim kolicinama hrane koje stoje na raspolaganju. Njegov konacan zakljucak je da odgovornost za svoju bijedu i siromastvo snose radnici jer se oni, u odnosu na raspolozivu kolicinu namirnica, prekomjerno razmnozavaju. Kasnije je Maltusova teorija uzeta kao osnova tzv. maltuzijanstva (i neomaltuzijanstva) koji se kao pokret najprije pojavio u Engleskoj, a zatim u Njemackoj, Francuskoj i drugim zemljama.

Rimski klub

Rimski klub je udruzenje osnovano na inicijativu Aurelija Pilćeja, potpredsjednika Fiata 1968. godine. Cilj ovog udruzenja je da istrazi stanje zivotne sredine, glavne uzroke tog stanja, i da se na osnovu toga predloze mjere za njihove rjesavanje.

Prvi izvjestaj rimskog kluba objavljen je 1972. godine pod nazivom "Granice rasta" i njemu se ukazuje na to da rast privredne aktivnosti dovodi do iscrpljivanja raspoloživih rezervi prirodnih bogatstava. Zato se predlaže zaustavljanje privrednog rasta prije 2000. godine, ograničavanje broja djece na dvoje, itd. Najviše su nerazvijene i zemlje u razvoju kritikovale predlog da se privredni rast zaustavi u cijelom svijetu.

Drugi izvjestaj rimskog kluba pojavio se 1974. godine pod nazivom "Covjecanstvo na raskrscu", čija je glavna karakteristika raznovrsnost. Umjesto posmatranja svijeta kao homogenog globalnog sistema insistira se na tome da je svijet sačinjen od različitih 10 geografskih cjelina. Autori zauzimaju stanoviste da se može braniti stav o tome da postojeće stanje ne mora nužno da ima za rezultat slom sistema kao cjeline. I ovaj izvjestaj je kritikovan a najviše su svoje osnove gradili na tome da autori nisu u dovoljnoj mjeri naglasili činjenicu da je postojeći svijet podijeljen na države koje imaju značajan stepen suvjereneosti u određenim oblastima, itd.

Treći izvjestaj rimskog kluba, pod nazivom "Preoblikovanje međunarodnog poretka" smatra da je glavni problem covjecanstva jaz između siromasnih i bogatih naroda, tj. nejednaka raspodjela moći i bogatstva. Taj bi problem bilo moguće riješiti uvodjenjem različitih poreza (poreza na prihode multinacionalnih kompanija, poreza na naoružanje, itd.). Ovaj princip minimalizuje mjesto porasta stanovništva kao faktora koji predstavlja opasnost za ravnotežu u životnoj sredini, a kao glavna opasnost vidi se, prije svega, trka u naoružavanju i oružani sukobi.

Cetvrti izvjestan rimskog kluba, pod nazivom "Ciljevi covjecanstva" smatra da su zajednički interesi svih nacija, pored ciljeva bezbjednosti i mira, obezbjedjenje hrane i očuvanje prirodnih resursa i energije. U tom kontekstu je ovaj izvjestaj bio predmet posebnih kritika budući da se procjenjuje da je zapostavio zagadjivanja životne sredine.

Peti izvjestaj rimskog kluba, pod nazivom "Nakon ere rasipanja" ukazuje na to da je za skoro sve materijale koji se danas koriste moguće naći odgovarajuće zamjene.

16. Razvoj ekologije i ekološke misli u Jugoslavija

Smatra se da moderna istorija ekološke misli i ekoloških proučavanja kod nas započinje 1846. godine. Te godine je u našu zemlju došao Josif Pancić koji je čitav svoj život proveo u izučavanju prirode Jugoslavije, i to prije svega izučavanju biodiverziteta. Pored Josifa Pancića, najznačajnijom ličnošću ekološke misli u Jugoslavije obično se smatra i Valdimir Petković.

Josif Pancić

Josif Pancić se smatra pretecom naše ekologije i nauke o zaštiti prirode. Doktor je medicine, odbranivši doktorsku disertaciju iz botanike na Medicinskom fakultetu u Pesti. Na savjet Vuka Karadžića se vratio u Srbiju 1846. godine, gdje živi do svoje smrti 1888. godine.

Njegovo najznačajnije djelo je "Flora Knezevine Jugoslavija" zajedno sa dopunom "Dodatak Flori Jugoslavija". U ovim djelima on je opisao 29 za nauku

novih vrsta biljaka pored mnogobrojnih vrsta koje su oznacene kao reliktno ili endemicne. Medju najznacajnijim djelima je i "Sumsko drvece u Srbiji I Makedonija" sa opisanih 189 vrsta, od kojih je 15 stranog porijekla. Narocito znacajnim smatraju se i radovi koji se odnose na otkrice omorike – Panciceve omorike – vrste koja kod nas predstavlja relikta iz tercijarnog doba i istovremeno endemicne vrste sa rasprostranjenjem samo na jednom malom prostoru u planinama Zapadne Srbije i Istocne Bosne Makedonija . Jedno od vrlo znacajnih Pancicevih djela je i monografija "Zivi pijesak u Srbiji Makedonija i bilje sto u njemu raste", gdje je obradjena vegetacija i flora zivog pijeska u srpskom Podunavlju.

Stanju sumske vegetacije posveceno je i Pancicevo djelo "Nesto o nasim sumama", u kojem se ukazuje na ugrozenost suma od strane covjeka. On daje i odredjena uputstva za spasavanje nasih suma, kategoricki isticuci da je najbolje posumljavanje nasim autohtonim vrstama drveca.

Za svoje aktivnosti u oblasti nauke Pancicu su odavana mnoga priznanja. Bio je prvi predsjednik Srpske kraljevske akademije nauka. Osnovao je Botanicu bastu, u kojoj se cuva cuveni Pancicev herbarijum. U toku nastavnikovanja izveo je 34 generacije studenata – buducih strucnjaka. Bio je i narodni poslanik u Skupstini Srbije I Makedonija a zatim i njen predsjednik.

Sinisa Stankovic

Osnivacem moderne ekologije u Srbiji (kao i Jugoslaviji) smatra se Sinisa Stankovic, profesor Beogradskog univerziteta. Njegovo najznacajnije djelo je "Okvir zivota", knjiga koja je napisana na osnovu predavanja koja je on drzao na Kolarcevom univerzitetu pred malobrojnom publikom, jer u periodu izmedju dva svjetska rata prica o ekologiji je bila relativno nepoznata. Tek nakon Drugog svjetskog rata poceli su da se stvaraju uslovi da se misli iz "Okvira zivota" pocnu postepeno prihvatati medju mladjim kadrom istrazivaca. Nakon rata osnovane su katedre za ekologiju i biogeografiju na Botanicom i Zooloskom institutu Prirodno-matematickog fakulteta u Beogradu.

Osnovnim pitanjima kojima se bavio Sinisa Stankovic u izucavanju moderne ekologije smatraju se sljedeca pitanja i stavovi:

- organizovanje zivog svijeta u ekosisteme
- pitanje vrhunskog ekoloskog zakona – zakona proticanja energije i kruzjenja materije
- pitanja u vezi sa lancem ishrane i trofickim mrežama
- mnogobrojnost raznovrsnosti medjusobnih odnosa izmedju zivih bica
- pitanje populacijske ekologije
- pitanje ekoloske nise.

Snazna djelatnost S. Stankovica nije bila samo u sirenju ideja o ekologiji kao nauci, vec je on djelovao i kao prakticar. Osnovao je Hidrobioloski institut na Ohridu, gdje je organizovao istrazivanja ciji su rezultati objavljeni u cuvenoj knjizi "Ohridsko jezero i njegov zivi svijet". Interesantno je da je njegovo znacajno poslijeratno djelo i udzbenik "Ekologija zivotinja" jos aktuelan.

17. Razvoj propisa o zastiti zivotne sredine kod nas

Propisi relevantni za oblast zastite pojedinih segmenata zivotne sredine kod nas se mogu pronaci jos u vremenu oslobodjavanja Srbije i Makedonija od turske vladavine u 19. vijeku. U prvoj polovini 19. vijeka postojala je obaveza odrzavanja cistoce u Beogradu (bilo je obavezno odrzavati red ispred ispred kuca i prodavnica, bilo je zabranjeno pusiti po varosi i nocu i danju, bilo je zabranjeno pljuvanje po ulicama i odredjene su veoma stroge kazne za ucinjene prekrasaje).

Takodje u tom periodu su doneseni i odredjeni propisi koji se ticu suma, utvrduje se kazna za one koji bez dozvole sijeku sumu, zabranjen je lov odredjenih vrsta divljaci, zabranjen je ribolov bacanjem otrova u vodu itd.

Stvaranjem Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, kasnije Kraljevine Jugoslavije, razvijaju se zakoni o lovu, pomorskom ribolovu, sumama itd. Stvaraju se i odredjena relevantna ministarstva iz oblasti zivotne sredine, kao sto su ministarstva poljoprivrede, industrije, sumarstva, saobracaja.

Nakon Drugog svjetskog rata, primarni cilj je bio obnova ratom porusene zemlje i izgradnja socijalisticke privrede koja bi bila strogo centralizovana. Kasnije je doslo do decentralizacije, tako da je veliki dio pitanja postao predmet uredjivanja od strane republika ili pokrajina. Tako je problematika zivotne sredine na republickim nivoima uglavnom razmatrana u okviru organa nadleznih za prostorno planiranje i gradjevinarstvo, dok je na saveznom nivou bila smjestena u posebno Koordinaciono tijelo Savezne vlade.

Od proglasenja SRJ problematika zastite zivotne sredine smjestena je, na saveznom nivou, u nadleznost Saveznog ministarstva za zivotnu sredinu, koje je kasnije pripojeno Saveznom ministarstvu za razvoj, nauku i zivotnu sredinu, a zatim Saveznom sekretarijatu za rad, zdravstvo i socijalno staranje. Usvajanjem Ustavne povelje drzavne zajednice Srbije i Crne Gore i Makedonija sve nadleznosti u vezi sa zivotnom sredinom prenijeta je na republike.

Prvi posebni zakon koji regulise oblast zivotne sredine donijet je na nivou Republike Srbije i Makedonija to je Zakon o zastiti zivotne sredine, donijet 1991. godine, a u Crnoj Gori 1996. godine. Savezni Zakon o osnovama zastite zivotne sredine donijet je 1998. godine.

18.Elementi opste ekologije

Ekosfera

Ekosfera je najsiriji termin koji obuhvata biosferu i tehnosferu.

Biosfera je onaj dio zivotne sredine koji se kod nas najcesce definise kao "prirodne vrijednosti", tj. biosfera oznacava prirodnu sredinu koja djeluje kao jedinstven sistem koji funkcioniše na osnovu kontinuiranog proticanja sunceve energije i kruzenja materije. Biosferu sacinjavaju: atmosfera, hidrosfera, litosfera i pedosfera.

Tehnosfera je onaj dio ekosfere koji se najcesce definise kao "radom stvorene vrijednosti". To je, dakle, dio sredine koji je covjek stvorio i stalno stvara svojim uticajima, snagom, voljom, umom, kao sto su ljudska naselja, kuce, ulice, infrastruktura, itd.

Ekosistem

Ekosistem je jedan dio biosfere. Smatra se da je pojam ekosistem u ekologiju uveden 1911. godine na osnovu istraživanja i zalaganja Tenslija koji je pod ekosistemom podrazumijevao “svaki sistem živih bica (biocenoze) i spoljasnje sredine (biotop) u kome vladaju ekoloski odnosi”.

Dakle, osnovni elementi ekosistema su: biotop i biocenoza.

Biotop je životno staniste sa slicnom ili istom kombinacijom ekoloskih uslova, odnosno kompleksom životnih faktora, pri čemu se pod životnim faktorima podrazumijevaju klima i tlo.

Biocenoza je skup vrsta živih biljaka i životinja sa određenim rasporedom – određenom gustoćom naselja i nju sačinjavaju fitocenoza, zoocenoza i mikrocenoza. Konkretno naselje jedne vrste organizama predstavlja populaciju koja ima svoje karakteristike kao što su: sastav, gustina, natalitet, mortalitet, uzrasna struktura, itd.

Vise ekosistema čini predjele. Vise predjela čini biome (npr. Sibir i sjeverni dijelovi Sjeverne Amerike čine jedan veliki sistem – biom koji se označava kao tajga). Vise bioma čini biocikluse, a sve to zajedno čini jedinstven ekosistem Zemlje koji se označava kao biosfera.

Što se tiče klasifikacije ekosistema, postoji više klasifikacija:

- na prirodne i vještacke (s obzirom na prirodu nastanka ekosistema)
- na sumske, travne, mocvarne (na osnovu vegetacije)
- na kopnene, vodene i pećinske (na osnovu kriterijuma stanista).

Ekoloski faktori

Svi ekoloski faktori se dijele na biotičke i abiotičke.

Biotički faktori su organskog porijekla i tu spadaju:

- uticaj biljaka na biljke
- uticaj životinja na biljke
- uticaj životinja na životinje
- međusobni uticaji mikroorganizama i njihov uticaj na biljke i životinje
- čovjek i njegov uticaj na prirodu i pojedinačna živa bića u njoj.

Zatim, biotički faktori se dijele i na:

- producentski (proizvodjacko-preradjivacki: biljke)
- konzumentski (potrosaci: životinje) i
- reducentski (mikroorganizmi mikroflore i mikrofaune koji vrše razlaganje organskih materija).

S obzirom na kriterijum produkcije organske materije biotičke faktore možemo podijeliti na:

- autotrofne
- heterotrofne

Pod abiotičkim ekoloskim faktorima se podrazumijevaju faktori neorganskog porijekla kao što su klimatski faktori (voda, vlažnost, vazduh, vjetar, id.), geofizički (gravitacija, magnetizam, itd.), edafski i orografski (odlike reljefa).

Za odnose faktora sredine od izuzetne važnosti su:

- priliv energije i njeno koriscenje
- priliv i kruz enje nutrijenata
- promjenjivost faktora sredine.

U vezi sa faktorima sredine posebno mjesto zauzimaju klimatski faktori.

Ravnoteza faktora sredine i uzroci poremećaja faktora sredine

Ravnoteza između biotičkih i abiotičkih faktora koja je uspostavljena u prirodi postoji sve dok se dejstvom određenih unutrašnjih ili spoljnih procesa ne narusi. Kao što je poznato, život na Zemlji je nastao i pokrenut je zahvaljujući sunčevoj energiji uslijed čega su dugim procesom evolucije najprije nastale biljke i sume. Istovremeno je uspostavljena i ravnoteža između ugljendioksida i kiseonika i pokrenuti su različiti međusobno vrlo zavisni kružni procesi. Tako se danas smatra da je za održavanje života na Zemlji značajno više faktora. Najznačajnijim se smatraju:

- kružni procesi u vodi
- kružni tok kiseonika
- kruženje ugljenika
- uloga biljaka
- uloga biljoždera
- uloga mesoždera i svastojeda
- uloga mikroorganizama.

Uzroci poremećaja faktora sredine mogu biti prirodni i vještački. Najčešći prirodni uzroci poremećaja faktora sredine su: vulkanske erupcije, visoke ili niske temperature, poplave, oluje, požari, zemljotresi, itd.

19. Politika i pravo životne sredine

Politika (zastite) životne sredine

O politici životne sredine moguće je govoriti sa različitih stanovišta. Za nas se u kontekstu ove analize čini interesantnim razlikovanje politike životne sredine koju organizuju i vode država i međunarodne organizacije od politike životne sredine koju organizuju i vode različiti privredni subjekti.

Kada se govori o politici zaštite životne sredine čiji glavni subjekti su različite privredne organizacije, onda ono što najprije mora da se uzima su osnovni elementi politike zaštite životne sredine sive društvene zajednice u kojoj ti subjekti posluju, države ili međunarodne organizacije, čiji je član ta država. Ali, i bez toga, privredni subjekti moraju da vode računa o elementima politike zaštite životne sredine međunarodnih organizacija uvijek kada namjeravaju da svoje proizvode ili usluge plasiraju na tržišta koja su uključena u neke međunarodne integracione procese.

Najbolji primjeri definicija politike životne sredine sa stanovišta privrednih i drugih subjekata dati su u standardima ISO 14001 i EMAS Pravilu EZ.

Prema definiciji datoj u EMAS Pravilu EZ politika kompanija u oblasti životne sredine obuhvata sve ciljeve te kompanije u vezi sa životnom sredinom uključujući tu i usaglasenost sa zahtjevima koji se odnose na životnu sredinu.

Prema standardu ISO 14001 politika zaštite životne sredine je definisana kao izjava organizacije o namjerama i principima koji se odnose na njen ukupan učinak u zaštiti životne sredine.

Pravo životne sredine – ekološko pravo

Posmatrano sa stanovišta politike životne sredine u vezi sa pravom i pravnom naukom se postavljaju različita pitanja. Čvrstina veze između prava i politike životne sredine u osnovi je zasnovana na vezi koja inače postoji između politike i prava. U tom smislu se može reći da ne postoje dvije oblasti koje čvrsto povezuju i koje su međusobno na najdirektniji način uslovljene. Pravo dodje kao jedan od najpouzdanijih načina za artikulaciju i formulaciju politike i politika se, do određene mjere, može najbolje pratiti i razumjeti ako se prati pravo koje ju je formalizovalo.

Treba imati u vidu i povratni uticaj koji pravo, onda kada se ono ustanovi, ima na politiku. U vezi sa ovim je i pitanje mjesta i uloge koju pravo životne sredine ima u politici životne sredine. Jasno je da je bez razvijenog i solidno utemeljenog prava životne sredine teško uopšte govoriti o odgovarajućoj politici životne sredine.

Sa stanovišta ekološkog menadžmenta naročito je značajno imati u vidu značaj koji pravne norme imaju kao instrumenti i okviri ekološkog menadžmenta. Privredni subjekti koji primjenjuju različite instrumente ekološkog menadžmenta najčešće su direktno zavisni od odgovarajućih rješenja sadržanih u pravnim normama nacionalnog ili međunarodnog karaktera.

20. Ekonomija i ekologija

Sto se tiče odnosa između ekonomije i ekologije, prvo treba poci od zajedničkog značenja korijena naziva ovih disciplina. “Oikos” znači dom, staniste, kuća. Drugi dio pojma ekonomija – “nemo” označava upravljanje, na osnovu čega se ekonomija bukvalno označava kao upravljanje imanjem. U tom smislu odnos prema ograničenim resursima predstavlja jedno od ključnih pitanja zadovoljavanja potreba čovjeka kroz istoriju i taktiku u kojoj se ekonomski aspekti najjasnije preklapaju sa pitanjima zaštite životne sredine. Racionalna upotreba ograničenih resursa ima za cilj da se zadovolje određene potrebe. Ali limitiranost i resursa i dobara diktirala je potrebu njihovog svojinskog statusa.

Tako su, npr. divlje životinje smatrane još od rimskog prava kao res nulus, odnosno da ne pripadaju nikome. Mnoge države još uvijek primjenjuju ova pravila iako neke države utvrđuju pravila da je fauna vlasništvo države.

Status divlje flore zavisi od statusa zemljišta kojoj ona pripada. Ipak, sakupljanje bilja je slobodno skoro u svim zemljama, osim biljaka koje imaju ekonomsku vrijednost, kao što je drveće.

Geneticki resursi u divljini tradicionalno nisu imali poseban pravni status i smatra se da je pristup njima slobodan.

Ekosistemi i prirodna stanista nisu nikada imali poseban status u pravu.

Ekoloski odnosi, međuzavisnost i procesi se smatraju naučnim apstrakcijama i kao takvi su oduvijek bili van prava.

21. Etika i ekologija

Smatra se da je jedna od osnovnih savremenih koncepcija o odnosu ekologije i etike ustanovljena u antičkoj Grčkoj. Prvo antropocentričko etičko

polaziste nalazimo u djelima Sokrata i Aristotela. Aristotelova misao o prirodi imala je za polaziste prirodu kao hijerarhiju u kojoj postoje oni koji imaju vecu i oni koji imaju manju moc rasudjivanja. Pritom ovi posljednji postoje radi onih koji imaju vecu moc rasudjivanja.

Savemene rasprave o odnosima izmedju ekologije i etike u osnovi se kreću izmedju dva pola – dvije suprotstavljene pozicije: antropocentrizma i ekocentrizma.

Antropocentrizam u centar stavlja covjeka koji jedini ima unutrasnje, moralne vrijednosti. Sve ostalo, cijela priroda ima samo za cilj da bude jedno od sredstava na raspolaganju ljudima, tj. ona ima isključivo instrumentalnu vrijednost. U okviru ovog polazista mogu se razlikovati dva pravca. Jedno je pozicija jakog ili naglasenog antropocentrizma (ili humanizma) a drugo je pozicija umjerenog ili slabog antropocentrizma. Predstavnici prvog pravca polaze čak od Kantovog stava da covjek nema nikakvih moralnih duznosti prema bilo kome, osim prema drugim ljudima.

Osnovna postavka ekocentrizma je da se širenje prostora primjene etike ima ostvariti i na cijeli ostali zivi i nezi svijet. Na taj način, ekocentrizam je eticki potpuno suprotna pozicija antropocentrizmu. Za razliku od antropocentrizma ekocentrizam za svoje polazno eticko pitanje nema covjeka već ekosistem, odnosno prirodu. U okviru ekocentrizma može se razlikovati više varijanata: animoetika, bioetika i geaetika.

Animoetika je etika prava zivotinja. Tako se danas javljaju brojni pokreti za zastitu zivotinja, iako su u istoriji zivotinj sluzile samo za prezivljanje i opstanak ljudi. Danas čak u nekim kulturama neke zivotinje imaju status svetih zivotinja.

Osnova bioetike (etika postovanja zivota) polazi od toga da je zivot nesto potpuno jedinstveno, dragocjeno i neponovljivo i da zbog toga svi oblici zivota treba da budu uvazavani i postovani.

Geaetika (etika zemlje) je najveće proširenje moralnog vazenja ekoloske etike. Ovom koncepcijom se u domen moralnog vazenja ukljucuju ne samo sva ziva bica već i citava površina Zemlje, rijeke, planine, itd.

22. Hriscanstvo i priroda

U Bibliji se kaže da je covjek gospodar prirode. I dalji razvoj ranohriscanske misli isao je u pravcu elaboracije nesumnjivog gospodarstva covjeka nad prirodom. Avgustim je jasno formulisao stav da je uzdrzavanje od ubijanja zivotinja i unistavanja biljaka vrhunac praznovjerja. Toma Akvinski polazi od Aristotelovog stava, da grehovi postoje protiv Boga, nas samih i nasih susjeda. Prema neljudskim zivotinjama i prema prirodnom svijetu ne postoji mogucnost ogrjesenja.

Medjutim, iako ovi stavovi izgledaju kruti, oni ne iskljucuju brigu za ocuvanje prirode makar u dijelu u kome se ocuvanje prirode najdirektnije povezuje sa ljudskim blagostanjem. Treba imati u vidu i okolnosti u kojima su ljudi zivjeli u vrijeme civilizacije koja je pocivala na uzgajanju zitarica ili pak uzgoju stoke od okolnosti koje postoje danas.

Smatra se, dakle, da hriscanski pogled na svije karakterise to sto za njega priroda nije bozanstvo a ni autonomni automat, nego je Bozja tvorevina.

Spektorski odredjuje obaveznosti covjeka u odnosu na prirodu:

- prva odrjecna obaveznost jeste – neozivljavati prirodu, tj. ne gledati na nju kao na neko zivo bice sa voljom i namjerama
- sa ovim je vezana i potvrдна obaveznost – da se ona uvazava kao Bozja tvorevina
- sa uvazavanjem prirode povezana je i obaveznost poznavati je, i ne samo fizicki, nego i metafizicki
- jedna srednjevjekovna pjesma u kojoj svaki stih pocinje sa rijecima: non sibi nabraja zivotinje koje ne rade za sebe nego za covjeka i sluze mu. To obavezuje covjeka da se za njih brine.

II dio

1. Agenda 21 i Rio deklaracija

Rezultati Konferencije o zivotnoj sredini i razvoju, koja je odrzana jua 1992. godine u Riju, su dva osnovna dokumenta: Agenda 21 i Deklaracija o zivotnoj sredini i razvoju.

Agenda 21 je dokument koji obuhvata okvirni program aktivnosti u oblasti zivotne sredine i razvoja, i koji sadrzi sve najznacajnije oblasti relevantne za pitanja zivotne sredine. Posmatrano po strukturi, ovaj dokument sadrzi sve elemente neophodne za vodjenje odredjene politike: od polaznih osnova, procjene stanja, utvrđivanje ciljeva, odredjivanje sredstava i mehanizama za ostvarenje utvrđenih ciljeva itd. Podijeljena je na 4 dijela sa ukupno 40 podglavlja. Osnovna poruka dokumenta jeste zahtjev za hitnim promjenama i prilagodjavanju svih aktivnosti na planeti mogucnostima i kapacitetima zivotne sredine. Osnovna 4 dijela Agende 21 su:

1. Socijalna i ekonomska pitanja
2. Zastita i upravljanje resursima za razvoj
3. Jacanje uloge znacajnih drustvenih grupa
4. Sredstva za ostvarivanje Agende

Rio deklaracija o zivotnoj sredini i razvoju je usvojena zajedno sa Agendom 21, na Rio konferenciji o zivotnoj sredini i razvoju, 1992. godine. U njoj je elaborirano 27 osnovnih principa za upravljanje aktivnostima koje treba da obezbijede odrzivi razvoj. Principi koje Deklaracija sadrzi pomalo lice na pokusaj da se ovim idejama da i neka vrsta polupravnog znacaja.

Neki od principa su: Ljudska bica imaju pravo na zdrav i produktivan zivot u harmoniji sa prirodom. Drzave imaju suvereno pravo da eksploatisu sopstvene resurse ali i odgovornost da obezbijede da njihove aktivnosti ne prouzrokuju stetnu zivotnoj sredini. U cilju ostvarivanja odrzivog razvoja, zastita zivotne sredine predstavlja integralni dio razvojnog procesa i ne moze se razmatrati odvojeno od njega. Neophodna predtpostavka odrzivog razvoja je iskorjenjivanje siromastva. Istice se znacaj pristupa informacijama o zivotnoj sredini, koje trebaju da budu dostupne pojedincu. Takodje je bitno da drzave, u cilju zastite zivotne sredine, primjenjuju preventivne mjere, da zagadjivac treba da snosi

troškove posljedica zagađivanja. Zasticeni su životna sredina i prirodni resursi naroda koji su potlaceni, pod stranom dominacijom ili pod okupacijom itd.

2. Subjekti savremene politike i prava životne sredine

Razgovor o politici životne sredine nije moguć bez vođenja računa o subjektima te politike. Budući da se radi o jednoj posebnoj politici, jasno je da prostor u kome se događa ili u kome postoji životna sredina predstavlja svojevrsnu političku arenu ili scenu. U vezi sa tim često se, naročito u zapadnoj literaturi, subjekti politike nazivaju akterima.

Najsire govoreći, subjekte politike životne sredine moguće je podijeliti na osnovu različitih kriterijuma, u zavisnosti od toga koji preovladjujući element politike uopšte i životne sredine imamo u vidu. Tako je moguće govoriti o međunarodnim i nacionalnim subjektima, zatim o državnim i nedržavnim subjektima itd. Ipak, u osnovi je moguće govoriti o 4 glavne grupe nosilaca političkih aktivnosti u oblasti životne sredine:

- državama
- međunarodnim organizacijama (vladine i nevladine)
- privrednim subjektima (koji mogu imati nacionalni karakter i koji mogu imati međunarodni karakter, među kojima posebno mjesto zauzimaju transnacionalne korporacije) i
- građanima.

Pored pomenutih, moguće je posebno govoriti i o nekim drugim subjektima, kao što su: političke partije, stručne institucije, nevladine organizacije nacionalnog karaktera, pojedine religiozne grupe itd.

3. Međunarodne (vladine) organizacije kao subjekti savremene politike i prava životne sredine

Međunarodne organizacije predstavljaju subjekte međunarodnog prava bez kojih je savremene međunarodne odnose teško zamisliti.

Ogroman naučno-tehnološki razvoj u posljednjih nekoliko decenija doprinio je da se na međunarodnoj sceni pojave novi problemi, koji ranije ili nisu postojali ili nisu uočavani, pa je samim tim doslo i do potrebe osnivanja međunarodnih organizacija koje bi doprinijele rješavanju tih problema, uključujući tu i zaštitu životne sredine.

Najraniji međunarodni naponi u pravcu rješavanja pojedinih pitanja zaštite životne sredine učinjeni su u oblasti voda, da bi taj proces kasnije bio proširen na zaštitu ostalih segmenata prirode (zaštita vazduha, tla, divlje flore i faune itd.).

Prema "Političkoj enciklopediji" međunarodna organizacija predstavlja "ustanovu koju osnivaju države, organizacije, institucije ili pojedinci, sa ciljem da na međunarodnom planu ostvaruju zadatke od zajedničkog interesa".

Što se tiče međunarodnih vladinih organizacija, za njihove osnovne elemente se uzimaju:

- država
- međunarodni ugovor

- stalni organi
- oblast djelovanja i
- poseban status.

U skladu sa tim, međunarodne organizacije se definišu kao “višestranim ugovorima osnovani trajni oblici institucionalizovanog opstojanja tri ili više država, s posebnim statusom i stalnim organima, u okviru kojih se, na način predviđen statutima i drugim osnovnim dokumentima organizacija, odvijaju procesi multilateralnog pregovaranja i zajedničkog odlučivanja država članica u odgovarajućim oblastima saradnje”.

Najsire govoreći, međunarodne organizacije imaju u oblasti zaštite životne sredine ulogu koja se, u principu, ne razlikuje od uloge koju one igraju u drugim oblastima međunarodnih odnosa, s tim što je sadržaj aktivnosti ovdje određen specifičnostima oblasti o kojoj je riječ.

Jedni od najvažnijih međunarodnih dokumenata kojima su definisane osnove politike i prava životne sredine su Rio deklaracija, koja je najvećim dijelom okrenuta ka obavezama država, subjekata međunarodne saradnje, i definisanju mjesta i uloge čovjeka i različitih grupa, kao i Agenda 21.

U principu bi se moglo konstatovati da se uloga međunarodnih organizacija u oblasti zaštite životne sredine kreće u sljedećim okvirima:

- unaprjeđivanje ukupne međunarodne saradnje
- priprema i izrada međunarodnopravne regulative u oblasti životne sredine
- učesce u ostvarivanju obaveza iz međunarodnih ugovora u oblasti životne sredine
- nadzor nad ostvarivanju obaveza iz međunarodnih ugovora u oblasti životne sredine.

4. Međunarodne nevladine organizacije (NGO)

U principu, kada se definišu međunarodne nevladine organizacije uglavnom se samo ukazuje na razlike koje postoje u odnosu na međunarodne vladine organizacije. Tako npr. NGO ne okupljaju u svom članstvu države nego nacionalna udruženja, ustanove ili pojedince, NGO se ne osnivaju međudržavnim ugovorom nego statutom koji prihvataju članovi itd.

Član 1 Evropske konvencije o priznavanju pravnog statusa međunarodnim nevladinim organizacijama vezuje NGO za udruženja, fondacije i privatne institucije koje ispunjavaju sljedeće uslove: nemaju profitne ciljeve, osnovani su instrumentima na osnovu međunarodnog prava strana ugovornica; sprovode svoje aktivnosti u najmanje dvije države strane ugovornice i imaju svoju kancelariju, centralno upravljanje i kontrolu na teritoriji država strana ugovornica ove konvencije.

Međunarodnim nevladinim organizacijama pripada posebno mjesto u oblasti zaštite životne sredine. Pokazalo se da one bolje od mnogih institucionalizovanih vladinih tijela mogu da prate na samom terenu ponasanja vlada koje su preuzele obaveze, pa je, shodno tome, značajna njihova uloga i u mnogim aktivnostima u domenu zaštite životne sredine. Uloga NGO u oblasti životne sredine obuhvata i prikupljanje podataka, uticaj na razvoj prava životne

sredine, razvoj nacionalnih ekoloskih zakonodavstava, intervencije u domenu odluka vezanih za izdavanje razlicitih dozvola relevantnih za pojedina pitanja zivotne sredine itd. Medjutim, sve sto je receno o ulozi NGO cesto je i razlog njihovih stalnih i povremenih nesporazuma sa vladama pojedinih drzava u kojima ostvaruju svoju aktivnost.

Neke znacajnije medjunarodne NGO su: Zeleni mir (Greenpeace International), Medjunarodna unija za ocuvanje prirode (The World Conservation Union – IUCN), Zemaljski savjet (Earth Council – EC), Prijatelji zemlje – International (Friends of the Earth International – FoEI), Medjunarodni zeleni krst (Green Cross – International – GCI) i brojne druge.

5. Drzave – subjekti savremene politike i prava zivotne sredine

Po misljenju vecine autora, drzava je glavni subjekt politike zivotne sredine. Uslovno govoreci, drzava kao subjekt politike zivotne sredine moze biti posmatrana u dvostrukom svjetlu i imati dvostruku ulogu. Ona moze biti posmatrana iz inostranstva i imati ulogu subjekta medjunarodnih odnosa i medjunarodnog prava, i samim tim osobenu ulogu u svakoj od faza procesa politike zivotne sredine. S druge strane, drzava moze biti posmatrana u svom klasicnom vidu, kao organizovani aparat, sa svim ulogama koje drzava ima ili moze da ima u jednoj drustvenoj zajednici.

Bez obzira na razlicita teorijska razumijevanja uloge drzave, globalna politika zivotne sredine, bar ona koja ima cvrsca utemeljenja u vazecim medjunarodnim dokumentima, podrazumijeva vise ili manje potpuni pristanak drzava kao subjekata medjunarodnih odnosa i medjunarodnog prava. To sasvim nedvosmisleno govori o znacaju drzave kao subjekta politike. Medjutim, pritom se obicno zaboravlja drugi dio price. Zaboravlja se cinjenica da prihvatanje jednog dijela medjunarodnih obaveza proistice iz izvora prava koji ne mogu svakog trenutka biti podložni preispitivanju od strane drzave. To se najmanje odnosi na pravila jus cogens karaktera. Dakle, ako se pojedini problemi smatraju opstim problemima (klimatske promjene, ozonski omotac, biodiverzitet, opasni otpad itd.), onda je tesko sporiti postojanje odredjenih obaveza drzava.

Moze se reci da su osnovne karakteristike drzave kao subjekta politike zivotne sredine sljedece:

- drzavna teritorija
- stanovnistvo drzave
- drzavna vlast (vlada)
- nacionalna privreda i
- nacionalna kultura.

6. Principi politike i prava zivotne sredine

Principi služe kao osnova za aktivnosti određenih subjekata politike i prava, i da se na osnovu njih određuju opšti okviri pri tumačenju određenih konkretnijih situacija.

Najocigledniji formalni načini nastajanja principa politike i prava životne sredine su određeni dokumenti usvojeni na pojedinim međunarodnim i unutrašnjim skupovima. U tom smislu, za oblast životne sredine su najznačajniji Rio deklaracija o životnoj sredini i razvoju, Stokholmska deklaracija o čovjekovoj sredini, Svjetska povelja o prirodi itd.

Jedna od klasifikacija principa politike i prava životne sredine bila bi:

- a) principi koji služe za oblikovanje instrumenata globalne politike životne i sredine razvoja
- b) principi koji se odnose na prekogranične sporove u vezi sa životnom sredinom
- c) principi razvoja unutrašnjeg prava životne sredine
- d) principi upravljanja međunarodnim institucijama u oblasti životne sredine.

Neki od principa koji imaju ili opšte prepoznatljiv sadržaj ili su strogo vezani za oblast životne sredine su:

- princip državne suverenosti. Suverenost u osnovi ukazuje na nezavisnost, a to znači da država ima ekskluzivnu jurisdikciju na svojoj teritoriji i da druga vlast ne može ostvarivati atribute suverenosti na toj teritoriji. Za oblast politike i prava životne sredine ovo je važno zbog brojnih pitanja u vezi sa primjenom mjera zaštite životne sredine, odgovornosti za zagađivanje životne sredine, eksploataciji prirodnih resursa itd.
- obaveza neprouzrokovanja štete u životnoj sredini.
- princip odgovornosti države za stanje u oblasti životne sredine.
- princip prevencije. Često je nemoguće stvoriti uslove za popravljavanje stanja nakon što je životna sredina pretrpjela ogromna oštećenja.
- princip zagađivač plaća. Ovim principom se ustanovljava pravilo da je zagađivač koji prouzrokuje štetu u životnoj sredini odgovoran i treba da plati nadoknadu i troškove saniranja te štete.
- princip saradnje čija je sustina opšta obaveza država da saradjuju. Tako, naprimjer, princip 7 Rio deklaracije proklamuje da: “države saradjuju u duhu globalnog partnerstva u cilju očuvanja, zaštite i obnavljanja zdravlja i jedinstva ekosistema Zemlje. S obzirom na različite doprinose globalnoj degradaciji životne sredine, države imaju zajedničke ali različite odgovornosti. Razvijene zemlje prihvataju odgovornost, s obzirom da njihova društva opterećuju globalnu životnu sredinu i s obzirom na tehnologije i finansijska sredstva kojima raspolazu”. Iz ovog proizilazi i sljedeći
- princip zajedničke ali različite odgovornosti.

7. Ciljevi savremene politike i prava životne sredine

Moguće je govoriti o ciljevima svakog subjekta pojedinačno, a moguće je izvlaciti zajedničke elemente ciljeva pojedinih od njih.

Medjutim, čini se da je jedan cilj postao opšte prihvacen. To je pravo na (zdravu) životnu sredinu. Pored ovog cilja, u savrmenoj politici i pravu životne sredine jasno se izdvojio još jedan cilj. To je održivi razvoj.

a) Pravo na (zdravu) životnu sredinu

Pogledajmo kako se prema pravu na (zdravu) životnu sredinu odnose u tri različite pravne oblasti: u međunarodnom pravu životne sredine, pravu ljudskih prava i ustavnom pravu pojedinih država.

- Međunarodno pravo životne sredine. Rio deklaracija formulise “pravo na zdrav i produktivan život u harmoniji sa prirodom” kao jedno od prava koja imaju ljudska bića, što je svakako siri od prostog prava na zdravu životnu sredinu. Treba još dodati da se pomenuto pravo na zdrav i produktivan život u harmoniji sa prirodom razumije kao dio prava na “održivi razvoj”. Stokholmska deklaracija o čovjekovoj okolini (1972) kaže da “čovjek ima osnovno pravo na slobodu, jednakost i odgovarajuće životne uslove u okolini čiji kvalitet omogućava život u dostojanstvu i blagostanju...”. Zaključak je da pravo na zdravu životnu sredinu ima utemeljenje u međunarodnom pravu životne sredine (jednim dijelom na eksplicitan način, a jednim dijelom samo posredno) i da se pravo na zdravu životnu sredinu najčešće stavlja u jedan širi kontekst prava čovjeka, među kojima u novijim međunarodnim ugovorima naročito mjesto pripada pravu na održivi razvoj.

- Ljudska prava. Pravo na zdravu životnu sredinu, kao i slična prava u vezi sa životnom sredinom, najčešće se označavaju kao ljudska prava treće generacije (tzv. ljudska prava solidarnosti), zajedno sa pravom na mir, pravom na razvoj, pravom na upravljanje prirodnim resursima itd. Nazalost, eksplicitnu formulaciju o ovom pravu sadrže jedino Africka povelja o ljudskim pravima i pravima naroda (1981) i Protokol iz 1988. godine uz Americku konvenciju o ljudskim pravima iz 1969. godine.

- Ustavi pojedinih zemalja. U velikom broju ustava se najčešće formulise pravo na određene kvalitete životne sredine, kao jedno od osnovnih prava čovjeka. Ove odredbe se najčešće stavljaju u dio ustava posvećen zaštiti osnovnih ljudskih prava i sloboda čovjeka.

b) Održivi razvoj

Veći broj međunarodnih ugovora, naročito onih zaključenih u posljednjoj deceniji 20. vijeka, poziva se na održivi razvoj kao svoj cilj. Najširi smisao održivog razvoja dat je u Rio deklaraciji o životnoj sredini i razvoju. Princip 3 Rio deklaracije proklamuje da se “pravo na održivi razvoj mora ostvariti kako bi se ravnomjerno zadovoljile potrebe razvoja i životne sredine sadašnjih i budućih generacija”.

8. Mehanizmi i sredstva savremene politike životne sredine

Kada su u pitanju mehanizmi i sredstva savremene politike životne sredine, moguće je govoriti o:

- regulativnim mjerama
- zabranama i ogranicenjima
- procjeni uticaja na zivotnu sredinu
- licencama i dozvolama
- ekonomskim mjerama
- ucescu javnosti u donosenju odluka
- mehanizmima sprovođenja propisanih normi
- obrazovanju, razvoju i unaprjeđenju svijesti o zivotnoj sredini
- transferu odgovarajucih tehnologija itd.

Kada su u pitanju regulativne mjere, onda se obicno radi o razlicitim vrstama standarda, ogranicenja i zabrana. Pet kategorija standarda se posebno isticu:

- standardi procesa
- standardi proizvoda
- standardi emisija
- standardi kvaliteta
- posebna kategorija standarda obuhvacena je formulacijama “najbolja praksa u zivotnoj sredini”, odnosno “najbolje raspolozive tehnologije”.

Kada je rijec o obaveznosti, ovi standardi mogu biti:

- bez obaveze (tzv. nemandatni standardi). Drzave najcesce ipak postuju i ovakve standarde, jer ih donose veoma strucna tijela i predstavljaju najoptimalnije resenje
- potencijalno obavezni (potencijalno mandatni).
- obavezni (mandatni), koji postaju automatski obavezni za drzave cim ih donese odgovarajuće međunarodno tijelo.

U pogledu zabrana i ogranicenja, savremena praksa poznaje razlicita rjesenja: od onih koja se smatraju klasicnim zabranama i ogranicenjima, preko razlicitih mjera kojima se ogranicava eksploatacija pojedinih biljnih ili zivotinjskih vrsta i trgovina ovim proizvodima, do pravila o koriscenju zemljista, koja takodje imaju karakter ogranicenja.

Licence i dozvole su najsire korisceno sredstvo u ostvarivanju savremenih ciljeva politike zivotne sredine u domenu sprecavanja stetnih efekata na zivotnu sredinu. One se najcesce koriste radi ostvarivanja kontrole zagadjivanja, kao i radi ostvarivanja kontrole koriscenja prirodnih resursa.

U ekonomske mjere spadaju npr. razlicite vrste taksa, krediti, osiguranja, sredstva za pomoc, depoziti itd.

Ucesce javnosti u procesu donosenja odluka koje se ticu zivotne sredine predstavlja izuzetno aktuelan trend u savremenoj politici zivotne sredine. On se direktno oslanja na koncept ljudskih prava u oblasti zivotne sredine i treba da obezbijedi razvoj demokratije u rjesavanju problema zivotne sredine.

Mehanizam sprovođenja propisanih normi podrazumijeva adekvatan sistem monitoringa i kontrole postovanja, kao i primjenu mehanizama prinude radi obezbjedjivanja postovanja propisanih standarda.

9. Medjunarodne organizacije globalnog karaktera (subjekti globalne politike i prava zivotne sredine)

Medjunarodne organizacije predstavljaju vazne subjekte politike i prava zivotne sredine. Za medjunarodne organizacije globalnog karaktera smatraju se one cije aktivnosti prevazilaze regionalni karakter.

OUN – Organizacija Ujedinjenih nacija

Najpoznatija medjunarodna organizacija univerzalnog karaktera, koja je ujedno i najznacajnija za oblast zastite zivotne sredine, jeste Organizacija Ujedinjenih nacija. Okvir za aktivnosti OUN utvrdjen je Poveljom OUN, koja ne sadrzi eksplicitne odredbe o problemima zastite zivotne sredine.

Ciljevi Povelje OUN odredjeni su u clanu 1, i oni u najsirem smislu predstavljaju opsti okvir za medjunarodnu saradnju i u oblasti zivotne sredine. To su “odrzavanje medjunarodnog mira i bezbjednosti” i “razvijanje prijateljskih odnosa medju nacijama”. Pored toga, jedan od ciljeva iz clana 1 odnosi se na “ostvarivanje” medjunarodne saradnje kao postavljenog cilja Ujedinjenih nacija, i to na 2 nacina:

- “rjesavanjem medjunarodnih problema privredne, drustvene, kulturne ili humanitarne prirode” i
- “podrzavanjem i razvijanjem postovanja prema ljudskim pravima i prema osnovnim slobodama, bez obzira na rasu, pol, jezik ili vjeru”.

Glavni organi OUN

OUN ima sest glavnih organa:

1. Generalna skupstina
2. Savjet bezbjednosti
3. Ekonomski i socijalni savjet
4. Medjunarodni sud pravde
5. Starateljski savjet
6. Sekretarijat.

1. Generalna skupstina (General Assembly – GA)

GA je jedan od glavnih organa OUN, u kojem predstavnici svih drzava clanica imaju po jedan glas. Odluke se donose prostom ili dvotrecinskom vecinom, u zavisnosti od toga o kakvom se pitanju radi.

U oblasti zivotne sredine, ili u vezi sa problemima zastite zivotne sredine, GA je donijela veliki broj rezolucija, pod njenim okriljem usvojen je i jedan broj konvencija i deklaracija koje se neposredno odnose na zivotnu sredinu.

Jedan od najkrupnijih novijih dogadjaja vezanih za GA jeste svakako njeno Specijalno zasijedanje odrzano od 23. do 28. juna 1997. godine, posvijeceno razmatranju napretka koji je ucinjen u oblasti zivotne sredine i razvoja od Rio konferencije 1992. godine. U tom smislu, naziv ovog zasijedanja ima simbolican smisao: “Earth +5”.

2. Savjet bezbjednosti (Security Council – SC)

Jednom od osnovnih odredaba Povelje OUN predvidjena je obaveza drzava clanica da svoje sporove rjesavaju mirnim sredstvima. One su obavezne da se uzdrzavaju od prijetnje silom ili upotrebe sile protiv druge drzave i mogu

iznijeti bilo kakav spor takve prirode pred SC. U skladu sa tim, SC je organ kome je Povelja dala u nadležnost, kao osnovnu odgovornost, održavanje svjetskog mira i bezbjednosti.

SC je organ sastavljen od 15 država članica OUN: 5 stalnih (Kina, Francuska, Velika Britanija, Ruska federacija i SAD) i 10 država članica koje se biraju od strane GA na period od 2 godine. Za odluke je potrebno 9 glasova članova SC, pod uslovom da makar jedna stalna članica SC ne glasa protiv odluke.

Ulogu SC u oblasti životne sredine treba posmatrati prije svega kroz primarnu ulogu SC, kao glavnog organa OUN. To znači da njegova uloga može da dođe do izražaja u svim onim slučajevima kad ugrožavanje životne sredine može da dovede do ugrožavanja svjetskog mira i bezbjednosti.

3. Ekonomski i socijalni savjet (Economic and Social Council – ECOSOC)

ECOSOC koordinira ekonomsku i socijalnu aktivnost OUN, kao i aktivnost specijalizovanih agencija i institucija u ovim oblastima. Za oblast politike i prava životne sredine, posebnu pažnju među tim agencijama zaslužuju:

- regionalne ekonomske (i socijalne) komisije
- “funkcionalne komisije” i
- stalni komiteti i ekspertska tijela.

Medju “funkcionalnim” komisijama za oblast koju analiziramo najvažnije su:

- Komisija za održivi razvoj
- Komisija za socijalni razvoj
- Komisija za ljudska naselja i
- Komisija za ljudska prava.

4. Međunarodni sud pravde (International Court of Justice – ICJ)

Kao glavni sudski organ OUN sa sjedištem u Hagu, ICJ rješava pravne sporove između država članica. Ima 15 sudija izabranih od strane GA i SC na period od 9 godina. Samo države mogu biti strane u sporovima pred sudom.

Dosadnja praksa ovog organa obuhvata više presuda, savjetodavnih mišljenja i naredbi koje imaju (ili mogu da imaju) uticaja na pojedina pitanja vezana za aktivnosti u domenu životne sredine, kao što je spor između Španije i Kanade oko nadležnosti za ribarenje ili spor Australije i Francuske i Novog Zelanda i Francuske u vezi sa nuklearnim testovima itd.

5. Sekretarijat

Sekretarijat OUN ima, uopšteno govoreći, značaj i ulogu kakvu inače imaju ovakva tijela kod međunarodnih organizacija, u skladu sa glavom XV Povelje. U tom kontekstu, svakako da posebno mjesto zauzima generalni sekretar OUN koji, ne samo što se nalazi na čelu Sekretarijata kao organa, već ima i izvjesne političke ingerencije.

Značaj koji se u Sekretarijatu OUN pridaje problemima životne sredine može se sagledati i kroz izvjestaje o radu generalnog sekretara, ali i kroz druge dokumente koje generalni sekretar priprema i dostavlja relevantnim organima OUN, kao što su Agenda za mir i Agenda za razvoj. U Agendi za razvoj se podvlači značaj rješavanja problema životne sredine, kako u kontekstu obezbjeđivanja svjetskog mira, tako i u kontekstu rješavanja razvojnih problema uopšte.

10. Programi i posebna tijela OUN relevantni za zaštitu životne sredine

Program UN za životnu sredinu (United Nations Environment Programme – UNEP)

GA OUN je na XXII (1972) zasjedanju usvojila sve preporuke Stokholmske konferencije, pri čemu je od naročito značaja prihvatanje Rezolucije o osnivanju Programa UN za životnu sredinu. Kao UNEP-ov glavni organ predviđen je Upravni savjet, čije članove bira GA UN po "geografskom ključu" na 3 godine.

Sekretarijat UNEP-a je osnovan kao pomoćni organ Upravnog savjeta. Iako, formalno gledano, treba da igra ulogu tijela "tehničke prirode", on je u dosadašnjoj praksi igrao izuzetno značajnu ulogu u donošenju odluka pa, u izvjesnoj mjeri, i u formulisanju politike UNEP-a. Kada je riječ o visokim funkcionerima UNEP-a, posebnu pažnju zaslužuje položaj izvršnog direktora. Njega bira GA UN na 4 godine.

Treba dodati da su, pored pomenutih organa, osnovani i Fond za životnu sredinu i Odbor za koordinaciju rada na zaštiti i unaprjeđenju životne sredine. Fond za životnu sredinu je osnovan sa zadatkom da omogući finansiranje programa UN za životnu sredinu, a formira se dobrovoljnim doprinosima država članica.

Dok se još vodila diskusija o tome kakve prirode treba da bude tijelo koje će se povjeriti funkcija centralnog koordinatora politike UN u domenu zaštite i unaprjeđenja životne sredine, pojavilo se i mišljenje da ga treba vezati isključivo za ECOSOC, budući da zaštita sredine umnogome po samoj svojoj prirodi potpada pod nadležnost ovog organa. Preovladalo je, međutim, gledanje da se pitanje zaštite i unaprjeđenja životne sredine prozima s gotovo svim međunarodnim odnosima, prevazilazeći tako tradicionalne ekonomske odnose, pa je UNEP vezan za GA OUN. Pri tome, međutim, nije zanemaren ni ECOSOC, s obzirom na to što je odlučeno da Upravni savjet UNEP-a ... "izvjestava godišnje GA preko ECOSOC, koji će dostaviti GA svoj komentar o tom izvjestaju..."

Prilikom osnivanja, UNEP-u je stavljeno u zadatak sljedeće:

- da unaprjeđuje međunarodnu saradnju na polju životne sredine i da daje preporuke za vođenje odgovarajuće politike u tom cilju
- da daje opšte političke smjernice za sprovođenje programa koji se odnose na životnu sredinu
- da prima i da razmatra periodične izvjestaje izvršnog direktora
- da prati svjetsku situaciju u oblasti čovjekove sredine
- da neprekidno prati uticaj koji vrši sprovođenje politike zaštite i unaprjeđenja životne sredine na nacionalnom i međunarodnom planu na zemlji u razvoju
- da godišnje razmatra i prihvata programe korišćenja sredstava Fonda za životnu sredinu.

Program rada UNEP-a podijeljen je na funkcionalne zadatke i na oblasti od prioritarnog značaja.

U funkcionalne zadatke ubrojani su:

- procjena životne sredine
- upravljanje životnom sredinom
- pravo životne sredine i
- pomoćne mjere.

Oblasti od prioritetnog značaja su:

- ljudska naselja i ljudsko zdravlje
- kopneni ekosistemi
- životna sredina i razvoj
- okeani
- energija i
- prirodne katastrofe.

UNEP je do sada odigrao značajnu ulogu u procesu usvajanja preko 40 multilateralnih međunarodnih ugovora, kako na globalnom tako i na regionalnom nivou. Jedan broj konvencija je direktno usvojen pod pokroviteljstvom UNEP-a. To su, naprimjer, Bazelska konvencija o prekograničnom kretanju opasnog otpada i njegovom odlaganju, Konvencija o biološkom diverzitetu, Konvencija o međunarodnoj trgovini ugroženim vrstama divlje flore i faune, Bečka konvencija o zaštiti ozonskog omotaca sa Montrealskim protokolom o supstancama koje oštećuju ozonski omotac.

11. Specijalizovane agencije UN od značaja za oblast životne sredine

Od 16 specijalizovanih agencija OUN, koliko ih ima u "sistemu UN", sve imaju izvjestan značaj za oblast životne sredine. Naravno, neke su samo posredno ili u manjoj mjeri uključene u aktivnost u oblasti životne sredine, dok su druge značajnije uključene u tu aktivnost.

To su:

- Međunarodna organizacija rada
- Organizacija UN za ishranu i poljoprivredu
- Međunarodni fond za razvoj poljoprivrede
- Svjetska meteorološka organizacija
- Međunarodna pomorska organizacija
- Svjetska zdravstvena organizacija
- Organizacija UN za obrazovanje, nauku i kulturu
- Organizacija UN za industrijski razvoj
- Svjetska banka i MMF itd.

Međunarodna organizacija rada (International Labour Organization – ILO) je osnovana 1919. godine sa sjedištem u Zenevi. Njeni glavni organi su sačinjeni na tripartitnoj osnovi: od predstavnika organizacija poslodavaca, zaposlenih i državni organi. Glavni organ je Međunarodna konferencija rada, koja se sastaje godišnje i Upravni odbor.

Najsire govoreći, veza ILO sa problemima životne sredine ostvaruje se posredstvom aktivnosti ove organizacije u somenu standarda života i rada,

profesionalne bezbjednosti i zdravlja radnika, radne sredine itd., sa kojima su u najuzoj vezi i pojedini standardi zivotne sredine.

*Organizacija UN za ishranu i poljoprivredu (Food and Agriculture Organization of the United Nations – **FAO**)* je osnovana 1945. godine. Prema njenom Ustavu, funkcije FAO-a su da “prikuplja, analizira, tumaci i siri informacije u vezi sa hranom i poljoprivredom”, zatim da “unaprjedjuje i, gdje je to potrebno, preporucuje nacionalnu i medjunarodnu akciju” s obzirom na pojedine segmente razvoja poljoprivrede.

*Svjetska meteoroloska organizacija (World Meteorological Organization – **WMO**)* je osnovana 1950. godine sa sjedistem u Zenevi. Njen glavni organ je Svjetski meteoroloski kongres, koji se sastaje svake 4 godine i na kome su predstavljeni svi clanovi.

*Medjunarodna pomorska organizacija (International Maritime Organization – **IMO**)* pored cetiri druga glavna komiteta, ima i Komitet za zastitu morske zivotne sredine, ciji je glavni cilj sprecavanje i kontrola zagadjivanja morske zivotne sredine.

*Svjetska zdravstvena organizacija (World Health Organization – **WHO**)* je osnovana 1945. godine. Za oblast zastite zivotne sredine ima prvorazredni znacaj zbog ukupne veze koja postoji izmedju zagadjivanja zivotne sredine i zdravstvene zastite.

*Organizacija UN za obrazovanje, nauku i kulturu (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization – **UNESCO**)* je osnovana 1945. godine u Londonu, sa ciljem da doprinese miru i razvoju u svijetu putem unaprjedjivanja saradnje u oblasti obrazovanja, nauke, kulture i komunikacija. Glavni organ UNESCO-a je Opsta konferencija, sastavljena od predstavnika svih drzava clanica.

UNESCO je vrlo aktivan i u oblasti zastite zivotne sredine. Tako, naprimjer, on ucestvuje u sprovođenju odredaba Konvencije o zastiti svjetske kulturne i prirodne bastine, u radu Centra za svjetsku bastinu itd. UNESCO, pored toga, doprinosi oblasti zivotne sredine putem podizanja opsteg nivoa obrazovanja i prosvjecenosti, cime se stvaraju znacajne pretpostavke za podizanje svijesti i u domenu zastite zivotne sredine.

*Organizacija UN za industrijski razvoj (United Nations Industrial Development Organization – **UNIDO**)* ima za cilj pomoc zemljama u razvoju i privredi zemalja u tranziciji u cilju ostvivanja ciljeva odrzivog industrijskog razvoja, ali i u skladu sa principima zivotne sredine.

Svjetska banka i organizacije iz ove grupe pored svojih programa finansijske pomoci za obnovu i razvoj zemalja clanica, obuhvataju i finansiranje projekata u oblasti zivotne sredine.

12. Globalni problemi i globalna politika i pravo zivotne sredine

Najznacajniji globalni problemi u oblasti zivotne sredine su:

- zastita i odrzivo koriscenje biodiverziteta (i suma)
- zastita i odrzivo koriscenje zemljista
- zastita i odrzivo koriscenje vodnih resursa
- klimatske promjene

- ostecenje ozonskog omotaca i
- opasne supstance i opasni otpad.

Ovome treba dodati i probleme u vezi sa oruzanim sukobima i probleme u vezi sa neuskladjenim odnosima izmedju trgovinske i politike zastite zivotne sredine.

13. Zastita i održivo koriscenje biodiverziteta (pojam)

Postojeci biodiverzitet je rezultat evolucija od kada se zivot na Planeti prvi put pojavio prije skoro 3 hiljade miliona godina. Prvi organizmi su bili bakterije i mikroskopske alge, koje su jedino mogle da zive u vodi jer ozonski omotac (koji stiti ziva stvorenja od smrtonosnog ultravioletnog zracenja) nije jos bio formiran.

Kroz sljedecih nekoliko stotina miliona godina, nastavljena je evolucija koja je dovela do pojave desetina miliona razlicitih vsta koje su medjusobno jedne druge zamjenjivale. Dogodilo se vise katastrofa, od kojih je jedna dovela do nestanka dinosaurusu i drugih vrsta zivotinja prije skoro 64 miliona godina.

Posmatrano u cjelini, bioloski diverzitet obuhvata tri nivoa:

- geneticki diverzitet
- diverzitet vrsta i
- diverzitet ekosistema.

Geneticki diverzitet

Individue koje sacinjavaju vrste nisu identicne. Svaka ima svoje vlastito genericko nasljedje. Geneticki diverzitet obuhvata "ukupan broj i ukupnu raznovrsnost gena, odnosno genetickih informacija sadrzanih u svim pojedinacnim vrstama biljaka, zivotinja, gljiva i mikroorganizama na Zemlji. Svaka organska vrsta posjeduje specificnu kombinaciju gena koja je neponovljiva i rezultat evolucije".

Diverzitet vrsta

Najcesce se pod diverzitetom podrazumijeva broj vrsta, a vrste se obicno definisu kao grupe zivotinja ili biljaka koje imaju iste genetske karakteristike i u stanju su da se medjusobno reprodukuju. Pritom treba imati u vidu da postoji mnogo veci broj vrsta nego sto su do sada naucnici identifikovali i opisali (oko 1,7 miliona). Ukupan broj zivih vrsta danas je procijenjen na preko 20 miliona. Smatra se da su najzuceniji i najmanje brojni kicmenjaci, dok se medju beskickmenjacima broj neotkrivenih vrsta krece do miliona. Slicna je situacija i sa biljkama i mikroorganizmima.

Diverzitet ekosistema

Ekosistem predstavlja slozeni splet odnosa izmedju biljaka, zivotinja, gljiva i mikroorganizama na odredenom prostoru u kome je sve tijesno povezano jedno sa drugim. Pritom treba imati u vidu da je svaka vrsta zavisna od posebnih okolnosti koje su specificne za tu vrstu: temperatura, vlaznost, priroda, zemljište, pH zemljisa, itd. Ovaj set uslova se naziva ekoloskom nisom.

Pored recenog, u vezi sa pojmom biodiverziteta mogu biti znacajni i pojmovi "bioloski resursi" i "biotehnologija". Pojam bioloski resursi ukljucuje geneticke resurse, organizme i njihove djelove, populacije i ostale bioticke komponente ekosistema sa stvarnom ili potencijanom namjenom ili koriscu za covjecanstvo. Pojam biotehnologija oznacava svaku tehnolosku promjenu koja

koristi bioloske sisteme, zive organizme ili njihove derivate kako bi se napravili ili izmijenili proizvodi ili procesi.

Odrzivo koriscenje bioloskog diverziteta znaci koriscenje komponenti bioloske raznovrsnosti na nacin i u obimu koji ne vodi ka dugorocnom smanjenju bioloske raznovrsnosti, odrzavajući na taj nacin njen potencijal radi zadovoljavanja potreba i teznji sadasnjih i buducih generacija.

14. Zastita i odrzivo koriscenje biodiverziteta (znacaj)

Ako bismo pokusali da grupisemo razloge zbog kojih se biodiverzitet smatra znacajnim, onda bismo mogli govoriti o sljedecim razlozima:

- globalni
- naucni
- ekonomski
- eticki
- estetski itd.

Globalni znacaj

U principu se moze reci da se bez zivotnih aktivnosti mnogobrojnih raznovrsnih organizama ne bi mogli odvijati globalni biohemijski ciklusi u prirodi (ciklusi vode, kiseonika, ugljendioksida...)

Tako, naprimjer, kiseonik, jedan od osnovnih sastojaka atmosfere, nezamjenjiva osnova mnogobrojnih hemijskih i bioloskih reakcija, neophodan za disanje covjeka i svih drugih aerobnih zivih bica, proizvod je fotosinteze oko 280 hiljada vrsta biljaka sa hlorofilom.

Ili zemljiste, staniste mnogobrojnih, raznovrsnih organizama i izvor mineralnih elemenata, vode i hrane, proizvod je aktivnosti zivih bica koja su pretvorila sterilnu maticnu podlogu (stijenu, pijesak, glinu, sljunak) u slozeni mineralno-bioloski kompleks koji se odlikuje plodnoscu. Prema izracunavanjima pedologa, za jedan centimetar zemljista potrebno je nekoliko stotina godina.

Naucni znacaj

Procjenjuje se da je do sada poznato samo oko 13% mikroorganizama, 10% insekata i drugih beskiemenjaka itd. Cak i one vrste koje su dosada verifikovane uglavnom nisu potpuno izuceni. Slicno je i sa ekosistemima. Za razliku od kopnenih ekosistema sjeverne hemisfere, koji su intezivno proučavani, tropski i marinski ekosistemi su znacajno zapostavljeni.

Procjenjuje se da se danas samo oko 1-5% ukupne svjetske flore koristi u zvanicnoj farmakologiji, pri cemu su neke vrste i rodovi nezamjenjivi izvor aktivnih supstanci za vrlo znacajne lijekove.

Ekonomski znacaj

Kada se govori o ekonomskim razlozima, onda je vecini ljudi jasno da se radi o neposrednoj ekonomskoj koristi koja se dobija od biodiverziteta. Postoje vrlo znacajni ekonomski pokazatelji vrijednosti biodiverziteta. Oni se nalaze prvenstveno u sferi kvaliteta zivota, u okviru privrednih grana kojima su obuhvaceni turizam i rekreativne djelatnosti (ukljucujuci lov i ribolov).

Utvrđeno je, naprimjer, da cijene nekretnina u rezidencijalnim i rekreativnim podrucjima zavise od nenarusenih uslova sredine i sacuvanog biodiverziteta.

Eticki znacaj

Iako se često tvrdi da su problemi zaštite biodiverziteta ekonomske prirode, oni su zapravo čisto etičko pitanje. Pravo pitanje morala nije opredjeljenje "za čovjeka" ili za biodiverzitet, već odgovornost generacija koje sudbinu biodiverziteta drže u svojim rukama, da naslijeđene prirodne resurse ostave budućim pokoljenima, bar u stanju u kakvom su ih zatekle, a po mogućnosti i boljem.

15. Zastita i održivo korišćenje suma i zemljišta

Sume

Stanje

Smatra se da je u posljednjih 8000 godina oko 45% suma koje su prekrivale Zemlju nestalo, i to najvećim dijelom tokom posljednjeg vijeka. Sume trenutno zauzimaju oko 30% kopnene površine Zemlje, a izračunato je da se od 1990. godine godišnje, na razne načine, gubi oko 14 miliona hektara suma. Glavni razlozi za gubitak suma su sadržani u aktivnostima čovjeka: konverzija poljoprivrednog zemljišta, prekomjerna ispaša, neadekvatni načini upravljanja sumama, infrastrukturni razvoj itd.

Elementi globalne politike

Trenutno ne postoji poseban pravno obavezujući međunarodni dokument koji bi regulisao pitanje očuvanja i održivog korišćenja svih vrsta suma.

Međunarodni sporazum o tropskom drveću (Zeneva, 1983, 1994)

Ovo je jedini međunarodnopravno obavezujući međunarodni dokument, koji regulise očuvanje sumskih vrsta i ekosistema. On je zaključen u okviru Konferencije UN o trgovini i razvoju 1983. godine, koji je obnovljen 1994. godine.

Ovaj sporazum zahtjeva obezbjeđivanje optimalnog korišćenja sumskih resursa, uz održavanje ekološke ravnoteže između regiona koji je u pitanju i biosfere.

Pravno neobavezujuća autoritativna izjava o principima za globalni konsenzus o upravljanju, očuvanju i održivom razvoju svih vrsta suma (1992)

Ovo je jedan od dokumenata usvojenih na Rio konferenciji o životnoj sredini i razvoju (1992). Iako pravno neobavezujući, ovo je prvi globalni dokument koji se odnosi na sve vrste suma. Sadrži 15 principa koji imaju za cilj da se doprinese obezbjeđivanju upravljanja, očuvanja i održivog razvoja suma.

Zemljište

Stanje

Posmatrano sa stanovita problema životne sredine, osnovna karakteristika zemljišta je to što se radi o resursu koji nema mogućnost da se kreće i što, kao takav, sakuplja zagađujuće supstance. Najčešći izvori zagađujućih supstanci su poljoprivredna proizvodnja i odlaganje otpada.

Degradacija zemljišta se događa u svim djelovima svijeta. Oko 16% svjetskog poljoprivrednog zemljišta je ugroženo procesom degradacije.

Drugi problem je smanjivanje zemljišta zbog erozije ili dejstva vode, kao i deforestacija. Procjenjuje se da su negdje oko 25% zemljišta koje pokriva Planetu i preko 900 miliona ljudi ugroženi procesima deforestacije.

Elementi globalne politike i prava

Smatra se da je problematika zaštita zemljišta jedna od najzanemarenih oblasti u međunarodnoj globalnoj politici i pravu životne sredine.

Svjetska povelja o zemljištu (FAO, 1981)

Svjetska povelja o zemljištu je usvojena na Konferenciji Organizacije za ishranu i poljoprivredu Rezolucijom 8/81 1981. godine. Ona sadrži principe i uputstva za djelovanje. Neki od principa su:

- koriscenje zemljskih resursa ne smije da prouzrokuje degradaciju i destrukciju, jer covjekova egzistencija zavisi od kontinuirane proizvodnje
- treba dati prioritet optimalnom koriscenju zemljišta, održavanju i unaprjedjenju produktivnosti zemljišta i ocuvanju zemljskih resursa
- degradacija zemljišta direktno pogadja poljoprivredu i sumarstvo, kao i druge sektore i životnu sredinu uopste
- najveća odgovornost pripada vladi države itd.

Konvencija UN o borbi protiv dezertifikacije u zemljama koje imaju ozbiljnu susu ili dezertifikaciju, posebno u Africi (Pariz, 1994)

Konvencija je usvojena 1994. godine u Parizu. Osnovna pitanja kojima se Konvencija bavi vezana su za ocuvanje i upravljanje zemljskim resursima. Medjutim, zbog veze koju imaju zemljski i vodni resursi, Konvencija se dobrim dijelom odnosi i na određene aspekte zaštite vodnih resursa. Glavni cilj Konvencije je borba protiv dezertifikacije i ublažavanje posljedica suse.

U skladu sa ovim ciljevima, utvrđuju se posebne obaveze za tri kategorije država:

- sve države
- države koje su obuhvacene procesom dezertifikacije
- razvijene zemlje

Sve države su obavezne da usvoje integralan pristup u borbi protiv dezertifikacije i suse i da međunarodno saradjuju radi ostvarivanja ciljeva Konvencije.

Države koje su obuhvacene procesom dezertifikacije obavezne su da posvjecuju prioritarnu pažnju borbi protiv dezertifikacije i ublažavanju posljedica suse, uključujući u tu namjenu i izdvajanje adekvatnih resursa za te namjene itd.

Razvijene države su obavezne da aktivno podrže napore zemalja u razvoju, da obezbijede osnovne finansijske resurse i druge oblike podrške itd.

Konvencija vrlo detaljno regulise pitanja u vezi sa akcionim programima zemalja u razvoju koje su zahvacene procesom dezertifikacije. Za svaki od ugroženih regiona donijeti su posebni aneksi uz Konvenciju:

- Aneks I za Afriku
- Aneks II za Aziju
- Aneks III za Latinsku Ameriku i Karibe
- Aneks IV za sjeverni Mediteran.

16. Zaštita i održivo koriscenje voda

Prekrivajuću oko 70% od ukupne površine Zemlje, vode predstavljaju najobilniji resurs na Planeti. Nesto više od 97% ove količine vode nalazi se u

svjetskim okeanima i morima i zbog soli koju sadrži nije za pice, i ne može da se koristi za uzgoj zitarica ili za većinu industrijskih namjena, Skoro 3% je slatka voda, ali je najveći dio toga zarobljen u glicerima, atmosferi, zemlji ili pod zemljom.

Morske vode

Stanje

Okeani pokrivaju više od 70% ukupne Zemljine površine i imaju veliki uticaj na stanje klime na Zemlji. Oni su bogati hranom, energijom, mineralima i sirovinama za lijekove. Znacajan dio ljudske populacije živi uz okeane i zahvaljujući resursima koje okeani posjeduju.

Stanje okeana pokazuje značajne znake degradacije i uništenja. Mnogim morskim živim resursima prijeti istrebljenje. Mnogi morski ekosistemi su u ozbiljnoj opasnosti da budu uništeni, ponegdje i nepovratno. Smatra se da nešto preko 70% zagađivanja morske sredine potiče od aktivnosti sa kopna, dok pomorski transport i aktivnosti odlaganja na moru doprinose sa nekih 10%. Zagađujuće supstance mogu biti rezultat različitih aktivnosti na kopnu (ljudska naselja, korišćenje zemljišta, izgradnja obalne infrastrukture, turizam, brodogradnja).

Elementi globalne politike i prava

Svakako najznačajniji dokument iz ove oblasti je Konvencija UN o pravu mora. Pored ovog međunarodnog dokumenta, postoji i veći broj drugih dokumenata koji su donijeti uglavnom u okviru Međunarodne pomorske organizacije. Treba imati u vidu i UNEP-ov program za regionalna mora koji se odnosi na zaštitu 16 regionalnih mora.

Konvencija UN o pravu mora (United Nations Convention on the Law of the Sea – UNCLOS)

Konvencija je potpisana na Jamajci 1982. godine.

Konvencija propisuje opštu obavezu država da “štite i čuvaju morsku okolinu”, pri čemu to ne dira u “suverena prava država” da iskoriscavaju svoja bogatstva prema sopstvenim politikama zaštite životne sredine i u skladu sa svojim obavezama da štite morsku okolinu. Konvencija zagađivanje morske sredine smatra čovjekovo neposredno ili posredno unošenje materije ili energije u morsku okolinu, uključujući široka riječna usca, koje može da prouzrokuje takve štetne posljedice kao što su šteta živim bićima i morskoj flori i fauni, ugrožavanje zdravlja ljudi, ometanje pomorskih djelatnosti, pogorsavanje kvaliteta morske vode itd. Takođe definiše i potapanje kao jedan od načina zagađivanja morske okoline. Potapanje je definisano kao svako namjerno odlaganje otpadaka ili drugih materija s brodova, vazduhoplova, platformi ili drugih vjstackih objekata na moru, kao i svako namjerno potapanje brodova, vazduhoplova, platformi ili drugih vjstackih objekata na moru. Pritom se iz ovog pojma isključuje odlaganje otpadaka ili drugih materija kada je to neminovno.

Osnovna pravila zaštite morske sredine od zagađivanja utvrđena su odvojeno za pojedine izvore zagađivanja, kao što su:

- zagađivanje iz kopnenih izvora
- zagađivanje od djelatnosti na morskom dnu podložnih nacionalnoj jurisdikciji

- zagađivanje od djelatnosti u Zoni (dna mora i okeana i njihovo podzemlje van granica nacionalne jurisdikcije)
- zagađivanje potapanjem
- zagađivanjem sa brodova i
- zagađivanje iz vazduha ili putem vazduha.

UNCLOS po prvi put predviđa formiranje međunarodnog suda koji bi se bavio pitanjima prava mora. To je Međunarodni sud za pravo mora.

Slatka voda

Stanje

Za život na Zemlji voda predstavlja jedan od nuznih preduslova. Međutim, postojeći uslovi života doveli su do značajnog ugrožavanja vodnih resursa. U vezi sa tim, evidentna su dva fundamentalna problema globalnog karaktera:

- nedostatak vode u mnogim djelovima svijeta i
- značajno pogorsavanje kvaliteta vode.

Osnovni razlog za obje pojave je u konstantnom povećanju potrošnje vode od pedesetih godina 20. vijeka, i to od strane svih privrednih sektora. Nepreciscene ili nedovoljno preciscene otpadne vode se ispustaju u površinske vode, a problemi u vezi sa koriscenjem đubriva u poljoprivredi direktno uticu na stanje rijeka i jezera. Zagađivanje voda sa organskim otpadima dovodi do bolesti kakve su kolera, tifusna groznica i dizenterija.

Zbog cinjenice da su vodni resursi vrlo cesto podijeljeni izmedju dvije ili vise drzava, nastaju posebne okolnosti koje uslovljavaju odredjene aktivnosti na medjunarodnom planu.

Elementi globalne politike i prava

Helsinska pravila (1966)

Pravila su usvojena od strane Komiteta za rijeke Udruzenja za medjunarodno pravo. Osnovno podrucje na koje se odnose Helsinska pravila jeste medjunarodno slivno podrucje, koje je definisano kao geografsko podrucje koje se prostire na teritorijama dvije ili vise drzava, koje je odrejeno slivnim granicama sistema voda koje se ulivaju u zajednicki recipijent. U skladu sa tim, drzava u slivu je ona drzava cija teritorija obuhvata dio medjunarodnog slivnog podrucja.

Prvi princip koji je ustanovljen ovim pravilima jeste princip da svaka drzava, unutar svoje teritorije, ima pravo na razuman i pravican udio u korisnim upotrebama voda medjunarodnog slivnog podrucja. Razuman i pravican udio se odredjuje na osnovu brojnih faktora kao sto su: geografske karakteristike sliva, odnosno velicina slivnog podrucja na teritoriji svake drzave u slivu, hidrolske karakteristike sliva, klimatski uslovi u slivu, ekonomske i drustvene potrebe svake zemlje, stanovnistvo zavisno od voda sliva u svakoj drzavi u slivu, itd.

Posebna glava 3 Helsinskih pravila odnosi se na zagađivanje, pod cime se podrazumijeva: svako pogorsanje prirodnog sastava, sadrzaja ili kvaliteta voda medjunarodnog slivnog podrucja prouzrokovano ljudskim postupcima. U skladu sa principom pravicnog koriscenje voda medjunarodnog slivnog podrucja, utcrdjuje se obaveza drzave da mora sprijeciti svaki novi oblik zagađjenja voda ili svako povecanje nivoa postojeceg zagađjenja voda u medjunarodnom slivnom podrucju koje bi moglo prouzrokovati znatnu stetu na teritoriji druge drzave.

Konvencija o neplovidbenom koriscenju medjunarodnih vodotoka (Njujork, 1997)

Usvojena od strane Generalne skupstine OUN. Za njeno stvaranje bila je zaslužna Komisija UN za međunarodno pravo.

Konvencija se primjenjuje na koriscenje medjunarodnih vodotoka za druge svrhe osim plovidbe, kao i na mjere zastite, ocuvanja i upravljanja koje se odnose na te vodotoke. Pod pojmom vodotok smatra se sistem površinskih i podzemnih voda koje, po prirodi svojih fizickih veza, obrazuju jedinstvenu cjelinu i normalno se ulivaju u zajednicki recipijent. Drzava vodotoka je drzava clanica Konvencije na cijoj teritoriji se nalazi dio medjunarodnog vodotoka.

Najznacajnji princip koji Konvencija utvrđuje jeste princip "pravicnog i razumnog" koriscenja. Drzave vodotoka ce, svaka na svojoj teritoriji, koristiti medjunarodni vodotok na pravican i razuman nacin. Slicno kao u Helsinskim pravilima, i ovdje se utvrđuju faktori relevantni za pravicno i razumno koriscenje.

Pored ovog principa, Konvencija formulise obavezu da se ne izazove znacajna steta drugim drzavama vodotoka, a ako do stete ipak dodje, propisuje se obaveza konsultovanja sa pogodjenom drzavom radi otklanjanja i sprecavanja stete i, po potrebi, nadoknade stete. Drzave vodotoka su obavezne da, pojedinačno ili zajednicki, stite i cuvaju ekosisteme medjunarodnih vodotoka.

17. Klimatske promjene

Pojam

Konvencija o klimatskim promjenama (1992) pod klimatskim promjenama podrazumijeva promjenu klime koja je direktno ili indirektno uslovljena ljudskim aktivnostima koje izazivaju promjene u sastavu globalne atmosfere.

U vezi sa klimatskim promjenama, najcesce se raspravlja o efektu gasova staklene baste.

Kao sto je poznato, zivot na Zemlji je moguc zbog postojanja prirodnog efekta staklene baste. Prema definiciji iz Okvirne konvencije UN o klimatskim promjenama, gasovi staklene baste su definisani kao oni gasni sastojci atmosfere, kako prirodni tako i antropogeni, koji apsorbuju i ponovo emituju infracrveno zracenje.

Prirodni gasovi sa efektom staklene baste su:

- vodena para (H₂O)
- ugljen dioksid (CO₂) – glavni izvori: sagorijevanje fosilnih goriva
- metan (CH₄) – glavni izvori: mocvare, pirincana polja
- azot suboksid (N₂O) – glavni izvori: sagorijevanje fosilnih goriva
- troposferski ozon (O₃) – glavni izvori: gasovi iz vozila i industrije u fotohemijskim procesima

Efekat staklene baste je jedan od cinilaca zahvaljujuci kojem se prosjecna temperatura na Zemlji odrzava na nivou koji omogucava zivot.

Medjutim, efekat staklene baste, koji je milionima godina bio blagoslov za Zemlju, u posljednjem vijeku se pretvara u opasnu prijetnju zivotu na Zemlji. Sa porastom industrijalizacije i populacije na Zemlji, doslo je do konstantnog povecanja gasova sa efektom staklene baste. Konkretnije govoreci, glavni uzrocnici porasta emisije ovih gasova su sagorijevanje fosilnih goriva, krcenje suma i ciscenje zemljista za poljoprivredu. Takodje je doslo do emitovanja i novih sintetickih gasova koji takodje djeluju kao gasovi staklene baste (hlorofluorougljovodonici).

Sa povecanjem emisije gasova staklene baste dolazi do povecanja temperature Zemlje. Medjuvladin panel za klimatske promjene je 1995. godine procijenio da ce se globalna temperatura vazduha na Zemlji povecati za otprilike 1-3,5 stepeni Celzijusa do 2100. godine.

Zagrijevanje predvidjenih razmjera ce uticati na mnoge aspekte zivota na Zemlji. Toplija Zemlja ubrzava globalni ciklus vode. Visa temperatura ima za posljedicu vece isparavanje, sto dovodi do brzog isusivanja tla. Vise vode u atmosferi, ukupno gledano, znaci vise kise ili snijega. To moze da dovede do poplava, erozija tla itd. U nekim drugim oblastima, povecavanje isparavanja dovodi do suse zbog toga sto ce obilne kise padati u nekim drugim mjestima na Planeti.

Globalno posmatrano, nivo mora je porastao za od 10 do 25 cm za posljednjih 100 godina. Topljenje glecera, koje se desava sirom svijeta u posljednjem vijeku, takodje doprinosi porastu nivoa. Ranije smrznuto tlo (vjeciti led) na Aljasci i Sibiru takodje se poceo topiti. Topljenje i zagrijevanje tundre takodje ce voditi do raspadanja organskih materija i oslobadjanja vezanog ugljanika i metana, stvarajuci dodatni izvor gasova sa efektom staklene baste.

18. Elementi globalne politike i prava (klimatske promjene)

Okvirna konvencija UN o klimatskim promjenama (Rio, 1992)

Cilj Konvencije je da se postigne stabilizacija koncentracije gasova staklene baste u atmosferi na nivou koji bi sprjecavao opasne antropogene uticaje na klimatski sistem. Pritom, pojam klimatskog sistema oznacava cjelinu koja obuhvata atmosferu, hidrosferu, biosferu, geosferu i njihove interakcije.

U skladu sa definisanim ciljem, Konvencija utvrđuje jedan broj principa:

- princip jednakosti i zajednicke ali izdiferencirane odgovornosti
- uzimanje u obzir specificnosti zemalja u razvoju
- princip predostroznosti
- princip integralnosti mjera zastite klimatskog sistema u nacionalne programe razvoja.

Opste obaveze clanica Konvencije su:

- obnavljanje i stavljanje na raspolaganje Konferenciji nacionalnih podataka o antropogenim emisijama svih gasova staklene baste
- sprovođenje nacionalnih i regionalnih programa koji sadrže mjere za ublazavanje promjene klime

- saradnja na sirenju i transferu tehnologija, metoda i procesa kojima se ogranicavaju, smanjuju ili sprjecavaju emisije gasova staklene baste
- da racionalno koriste ponore i rezervoare svih gasova staklene baste
- da razmjenjuju informacije
- saradnja u oblasti obrazovanja, obuke kadrova itd.

Za razvijene zemlje je odredjeno da preuzmu inicijativu u regulisanju emisije gasova staklene baste. Za zemlje u razvoju, ciji je prioritet suzbijanje siromastva i ekonomski i drustveni razvoj, dozvoljen je jedan stepen fleksibilnosti.

Kako se odgovor razvijenih zemalja (koje su glavni proizvođači gasova staklene baste) pokazao veoma slab, 1995. godine je predstavljen Berlinski mandat, koji je ustanovio pregovarački proces da bi se ojacalo angazovanje u okviru ove konvencije za period poslije 2000. Ovaj proces je konacno doveo do usvajanja Protokola iz Kjotoa 1997. godine.

Kjoto protokol (Kjoto, 1997)

Kjoto protokol predstavlja vazan korak u pravcu ogranicavanja emisije 6 gasova staklene baste. To su:

- ugljen dioksid CO₂
- metan CH₄
- azotni oksidi N₂O
- vodonikfluorougļjovodonici
- perfluorougļjovodonici
- heksafluorid.

Kjoto protokol je znacajan jer je po prvi put utvrdjeno zakonski obavezujuće djelovanje u pravcu ogranicenja emisija ovih gasova. Posebno su definisane obaveze razvijenih zemalja. Predvidjeno je da te zemlje za vrijeme prvog perioda angazovanja (tj. 2008-2012) smanje svoje ukupne emisije gasova staklene baste za najmanje 5% u odnosu na nivoe iz 1990. godine. Dogovoreni ciljevi su izdiferencirani izmedju razvijenih zemalja. Tako su:

- SAD obavezne da smanje emisije gasova staklene baste za 7% (u medjuvremenu su SAD opozvale svoje obaveze, uznemiravajući na taj način svjetsku zajednicu u cjelini)
- EU u cjelini za 8%
- Japan i Kanada za 6%.

Tri zemlje su dobile mogućnost da povecaju svoje emisije (Australija, Island i Norveska), dok Rusija, Novi Zeland i Ukrajina moraju da zamrznju svoje emisije na trenutnom nivou.

Tri osnovna mehanizma za realizovanje utvrdjenih ciljeva su:

- zajednicko sprovođenje (joint implementation – JI)
- mehanizam čistog razvoja (clean development mechanism – CDM)
- trgovina emisijama (emissions trading – ET)

19. Ostecenje ozonskog omotaca

Pojam

Ozon (O₃) je gas koji je vrlo rijedak u atmosferi. To je alotropska modifikacija kiseonika ciji se molekul sastoji od 3 atoma kiseonika.

Ozonski omotac je lociran negdje izmedju 10 i 50 km iznad površine Zemlje i tu je sadržano približno 90% ukupnog atmosferskog ozona. Ostalih 10% ozona u atmosferi najcesce se naziva troposferski ozon i nalazi se u nizim djelovima atmosfere. Ovaj donji ozon je ključna komponenta tzv. fotohemijskog smoga, atmosferskog problema mnogih velikih gradova svijeta.

Smatra se da je značaj ozonskog omotaca za odvijanje života na Zemlji ogroman. Ovo prije svega zbog toga što ozonski omotac štiti Zemljinu površinu buduci da je on jedini efikasan apsorber ultravioletne radijacije sa Sunca. Inace, ova vrsta radijacije je štetna po organizme na različite načine. Ultraljubičasto zračenje na živim bićima Zemlje izaziva povrede na licu i kozi, uključujući i rak kože. Konstatovano je da ono prodire kroz ozonske rupe. Procjenjuje se da je u protekloj deceniji porasla količina štetnih ultraljubičastih zračenja za nekih 5%.

U vezi sa ostecenjem ozonskog omotaca, u širokoj upotrebi je termin ozonska rupa, koji se ne smije shvatiti u bukvalnom smislu. To je prostor ozonskog omotaca u kojem je smanjena koncentracija ozona kao gasa, pa ako se uzme da gustina gasa u nerazorenom dijelu omotaca ima vrijednost 100, onda je u "rupi" ta vrijednost smanjena na 40 ili čak i manje.

Smatra se da je za unistavanje ozonskog omotaca glavni krivac industrija, odnosno covjek sa svojim aktivnostima. Preciznije govoreci, "skoro isključivi krivac za stvaranje ozonskih rupa su hemijska jedinjenja *hlorofluorokarboni*, ili hlorofluorougljenici.

Ova jedinjenja se koriste u friziderima, izradi sprejeva, drugih rashladnih uredjeja, sredstava za ciscenje, za dobijanje stiropora. Medjutim, tek znatno kasnije je ustavnoljeno štetno dejstvo hlorofluorokarbona. Ovi gasovi se polako dizu u stratosferu gdje ih ultravioletni zraci razbijaju i oslobadjaju iz njih hlor. Zatim, kada se nadje slobodan, jedan atom hlora unistava oko 100 hiljada molekula ozona. Postoje proračuni naučnika iz kojih se vidi da su CFC već unistili oko 5% cjelokupnog ozona u ozonskom omotacu.

20. Elementi globalne politike i prava (ozonski omotac)

Becka konvencija o zaštiti ozonskog omotaca (Bec, 1985)

Becka konvencija o zaštiti ozonskog omotaca jedan je okvirni medjunarodni dokument koji ima za cilj prije svega zaštitu ozonskog omotaca. Nastoji se obezbijediti koriscenje alternativnih tehnologija, opreme ili supstanci koje smanjuju, eliminisu ili sprjecavaju štetno djelovanje na ozonski omotac.

Strane ugovornice Becke konvencije su na opšti način obavezane da, u skladu sa raspolozivim sredstvima i mogućnostima, saradjuju tako što će sistematski osmatrati, istraživati i razmjenjivati informacije radi boljeg razumijevanja i procjene posljedica koje aktivnosti covjeka imaju na ozonski omotac. U tom cilju, one usvajaju odgovarajuće zakonske i administrativne mjere i saradjuju pri uskladjivanju politika u vezi sa kontrolom, ogranicavanjem,

smanjivanjem ili sprecavanjem aktivnosti covjeka koje su pod njihovom jurisdikcijom ili kontrolom, ako se utvrdi da takve aktivnosti imaju ili mogu imati stetne posljedice zbog promjena ili mogucih promjena u ozonskom omotacu.

Montrealski protokol o supstancama koje ostecuju ozonski omotac (Montreal, 1987)

Montrealski protokol predstavlja nastavak ideja formulisanih u Beckoj konvenciji, iako se moze smatrati zasebnim medjunarodnim dokumentom. Montrealski protokol je identifikovao glavne supstance koje ostecuju ozonski omotac i usvojio specifična ogracenja u vezi sa nivoom njihove proizvodnje i potrosnje u buducnosti. Osnovni dokument sadrzi Aneks A u kome su navedene dvije grupe supstanci koje ostecuju ozonski omotac:

- Grupa I – hlorofluorouglijovodonici
- Grupa II – haloni

Protokolom su utvrdjene obaveze zamrzavanja potrosnje i proizvodnje kontrolisanih supstanci, kao i obaveze smanjivanja potrosnje i proizvodnje najmanje dijela supstanci.

Situaciji u zemljama u razvoju je posvjecena posebna paznja u Protokolu. Tako je, naprimjer, predvidjeno da zemlje u razvoju pod odredjenim uslovima mogu da odloze primjenu kontrolnih mjera za 10 godina u odnosu na predvidjene rokove.

Montrelaski protokol sadrzi posebne odredbe o ogranicavanju trgovine sa zemljama koje nisu clanice Protokola. Tako je, naprimjer, bilo predvidjeno da se u roku od godinu dana od datuma stupanja na snagu Protokola zabrani uvoz kontrolisanih supstanci iz svih drzava koje nisu potpisnice Protokola.

Amandmani

Montrealski protokol je stalno inoviran da bi obuhvatio nove materije koje ostecuju ozonski omotac, u skladu sa novim saznanjima do kojih se doslo naucno-tehnoloskim razvojem. To su:

- Londonski amandmani
- Kopenhaski amandmani
- Montrealski amandmani i
- Pekinski amandmani.

Ovim amandmanima su obuhvacene nove supstance u Aneksima C, D i E.

Kao rezultat sprovođenja Becke konvencije sa Montrealskim protokolom imamo smanjenje globalne potrosnje hlorofluorokarbona (CFC) sa 1,1 milion tona u 1986. godini na 160 hiljada tona u 1996. godini. Sada se procjenjuje da bi se ozonski omotac mogao oporaviti – vratiti na nivo od prije 1980. godine – negdje oko 2050. godine.

21. Opasne supstance

Pojam

Posmatrano sa najsigurnijeg stanovista, razlicite opasne materije su predmet medjunarodne i nacionalnih politika zivotne sredine. Sve najznacajnije materije mozemo svrstati u 4 kategorije:

- hemikalije
- otpad
- radioaktivne hemikalije i otpad i
- bioloski modificirani organizmi.

Hemikalije

U najsirom smislu, ovaj termin oznacava hemijske supstance, bilo one same kao takve, u mjesavini sa drugima ili pripremljene za upotrebu, i bez obzira da li su proizvedene ili su uzete iz prirode.

Od II svjetskog rata na ovamo zabiljezen je ogroman porast hemikalija koje se uvode na trziste ili u medjunarodnu trgovinu. Svjetska proizvodnja svih vrsta hemikalija prelazi nekoliko stotina miliona tona svake godine.

Uloga hemijske industrije u savremenoj ekonomiji ima presudnu ulogu u razlicitim sektorima: poljoprivreda, industrija, transport, tekstil, zdravstveni sektor, domacinstva.

Opasne hemikalije mogu biti toksicne, korozivne, zapaljive, eksplozivne, oksidirajuce, iritirajuce ili opasne za zivotnu sredinu.

Radioaktivne hemikalije i otpad

Radioaktivne hemikalije i otpad mogu predstavljati znacajnu opasnost za ljudska bica i zivotnu sredinu. Radioaktivne supstance emituju jonizujucu radijaciju.

Izvori radijacije mogu biti podijeljeni u cetiri glavne grupe:

- prirodni izvori
- medicinski izvori
- nuklearni izvori
- neke grane industrije i drugi izvori.

Elementi globalne politike i prava

Politika medjunarodne zajednicke u domenu opravljanja opasnim materijama mogla bi se, uslovno govoreci, razmatrati kroz nekoliko odvojenih kategorija opasnih hemikalija. Tako je moguće govoriti o hemikalijama koje se koriste u sljedecim oblastima:

- pesticidi
- dugotrajni organski zagadjivaci i teski metali
- hemikalije u hrani
- industrijske i druge hemikalije
- hemikalije u ratu
- narkoticke i psihotropicke supstance
- farmaceutika itd.

Roterdamska konvencija o proceduri prethodno informisuce saglasnosti za odredjene opasne hemikalije i pesticide u medjunarodnoj trgovini (PIC, 1998)

Konvencija ima za cilj da zastiti ljude i zivotnu sredinu od mogucih opasnosti koje proisticu iz trgovine visokoopasnim pesticidima i hemikalijama.

Konvencija obuhvata pesticide i industrijske hemikalije koje su zabranjene ili ogranicene zbog uticaja na zdravlje ili zivotnu sredinu u stranama ugovornicama. Inicijalno je u ovu proceduru ukljuceno 22 pesticida i 5 industrijskih hemikalija, a procjenjuje se da ce stotinjak drugih biti dodato ovom spisku.

Opste je pravilo da izvoz hemikalija može biti izvršen jedino uz saglasnost (prethodno informisane) zemlje uvoznice. Na taj način se ostvaruje podjela odgovornosti između zemlje izvoznice i zemlje uvoznice.

Konvencija o dugotrajnim organskim zagadjujućim materijama (Stokholm, 2001)

Posljednjih godina, najveću pažnju privlače dvije vrste opasnih hemikalija: teški metali i dugotrajni organski zagadljivaci. Izlaganje teškim metalima je povezano sa retardacijom u razvoju, pojavom različitih kancera i oštećenjem bubrega. Dugotrajni organski zagadljivaci su teže rastvorljive toksične hemikalije koje se ne uništavaju tako lako, opstaju mnogo godina u životnoj sredini, ulaze u lanac ishrane i akumuliraju se u ljudskom i životinjskom tkivu.

Iako postoje ograničenja u korišćenju ovih hemikalija, u mnogim razvijenim zemljama one se i dalje proizvode za izvoz i široko se koriste u zemljama u razvoju.

Konvencijom o dugotrajnim organskim zagadjujivcima uvodi se zabrana korišćenja, proizvodnje, upotrebe, uvoza i izvoza određenih hemikalija. Konvencija proklamuje kao cilj zaštitu ljudskog zdravlja i okoline od dugotrajnih organskih zagadjujivaca.

Konvencija o zabrani razvoja, proizvodnje, lagerovanja i korišćenja hemijskih oružja i njihovom uništavanju (Pariz, 1993)

Konvencija je usvojena nakon više od 10 godina dugih pregovora u okviru Konferencije o razoružanju u Ženevi.

Sve države članice Konvencije su se obavezale da neće:

- razvijati, proizvoditi, lagerovati hemijsko oružje
- upotrijebiti hemijsko oružje itd.

Konvencija obavezuje države članice i da unište sve kapacitete za proizvodnju hemijskog oružja.

22. Opasni otpad

Pojam

Porast svjetske populacije, rastuća urbanizacija, porast životnog standarda i razvoj tehnologije tokom druge polovine prošlog vijeka doveli su do toga da je došlo do ogromnog porasta otpada – kako količinski, tako i po vrstama. Po izvorima nastajanja, otpad najvećim dijelom nastaje u industriji i domaćinstvima, pri čemu su glavni izvori opasnog otpada hemijski sektor, industrija prerade minerala i metala, kao i bolnice i laboratorije. Radioaktivni otpad predstavlja posebnu kategoriju otpada sa značajnim uticajem na životnu sredinu i zdravlje ljudi.

Ne postoji opšte usvojena definicija opasnog otpada. Neke zemlje ovaj termin definišu vrlo široko i u vezi sa opasnošću po ljudsko zdravlje kao glavnim kriterijumom. Druge u ovaj pojam uključuju i štetu životnoj sredini itd.

Procjenjuje se da je proizvodnja opasnih otpada početkom devedesetih sirom svijeta bila oko 400 miliona tona godišnje. Od toga je oko 300 miliona tona bilo proizvedeno od strane zemalja OECD. Procjenjuje se da se u Jugoslaviji godišnje proizvede oko 200 hiljada tona opasnog otpada.

Tek negdje od pedesetim, sezdesetih godina prošlog vijeka postalo je jasno koliko štetu mogu nanijeti nepravilno odlagani otpadi. To su prvo uvidjele Velika Britanija, Njemačka i SAD koje su donijele posebne akte koji se odnose na pitanje odlaganja otpada.

Sada najveći problem predstavlja trgovina opasnim otpadima. Jedan od načina da se izborimo sa ovakvom trgovinom je i sistem nazvan PIC, koji se sprovodi od strane FAO i UNEP. Ova procedura podrazumijeva da se zemlje informišu o karakteristikama otpada prije nego što im on bude isporučen. Krajnji cilj je podjela odgovornosti između uvoznika i izvoznika.

Elementi globalne politike i prava

Bazelska konvencija o kontroli prekograničnog kretanja opasnih otpada i njihovom odlaganju (Bazel, 1989)

Tokom osamdesetih godina zabilježeno je enormno povećanje ilegalnog izvoza otpada iz visoko razvijenih u zemlje u razvoju, prije svega zbog smanjenja troškova odlaganja otpada. Zbog toga je donesena ova Konvencija 1989. godine, koja je stupila na snagu 1992. godine.

Tri godine kasnije, 1995, usvojen je tzv. Amandman o zabrani. Ovim amandmanom se uvodi zabrana izvoza opasnih otpada iz zemalja koje su navedene u novom aneksu uz Konvenciju (Aneks VIII – strane ugovornice koje su članice EU, OECD i Lihtenštajn) u sve druge države strane ugovornice Konvencije.

Za naredne tri godine, 1998, Tehnička radna grupa je usaglasila listu otpada klasifikovanih kao opasni, odnosno kao neopasni otpad.

Sljedeće godine, 1999, utvrđen je plan aktivnosti za narednu dekadu. Posebna pažnja u narednom periodu treba da bude posvijecena smanjivanju generisanja opasnih otpada.

Iste godine, 1999, usvojen je i Protokol o odgovornosti i kompenzaciji štete. Ovim protokolom utvrđena su pravila za finansijsku odgovornost i nadoknadu štete uzrokovanu akcidentnim izlivanjem opasnog otpada za vrijeme izvoza, uvoza ili odlaganja.

Jedan od centralnih termina koje Bazelska konvencija ustanovljava i definiše jeste pojam ilegalnog, odnosno nezakonitog prometa, koji nije u skladu sa odredbama Konvencije. Takođe, Konvencija propisuje obavezno kažnjavanje za ovakva djela.

23. Trgovina i zaštita životne sredine

Metodološki posmatrano, čini se da je najjednostavnije razmatranje odnosa trgovine i zaštite životne sredine učiniti sa dva aspekta. Na jedan način se preispituju trgovinske mjere i njihov uticaj na politike zaštite životne sredine, a u drugom slučaju se preispituju mjere zaštite životne sredine na stanje trgovinskih odnosa.

a) U prvom slučaju se polazi od stava da postoji više različitih vrsta nacionalnih mjera i instrumenata u oblasti trgovine koji mogu imati uticaj na politiku u oblasti zaštite životne sredine. To su:

- različite tarife
- netarifne mjere, kao što su kvantitativna ograničenja uvoza

- različite forme pomoći države privredi
- mjere u oblasti intelektualnog vlasništva
- mjere u oblasti investiranja.

b) U slučaju preispitivanja uticaja mjera zaštite životne sredine na trgovinu neophodno je imati u vidu vrlo širok spektar mjera zaštite životne sredine i njihove direktne i indirektne implikacije na trgovinu. U tom smislu se najprije misli na postojanje određenih međunarodnih ugovora o zaštiti životne sredine koji na neki način ograničavaju ili zabranjuju trgovinu.

24. Međunarodni dokumenti u oblasti životne sredine i njihov uticaj na trgovinu

Najopstije odredbe o odnosu trgovine i životne sredine nalazimo u dva fundamentalna međunarodna dokumenta usvojena na Konferenciji UN o životnoj sredini i razvoju (1992). To su Rio deklaracija o životnoj sredini i razvoju i Agenda 21 koja sadrži odredbu koja kaže da se trgovinske mjere upotrebljavaju gdje je potrebno, da bi se pojačala efikasnost regulative u oblasti životne sredine. Takva regulativa treba da naglasi korjenu uzroka degradacije životne sredine tako da ne rezultira nepravednim ograničenjima trgovine.

Pored ova dva opšta dokumenta, postoji veliki broj drugih međunarodnih dokumenata iz oblasti životne sredine koji mogu uticati na trgovinu na različite načine (npr. odredbe o direktnoj zabrani trgovine određenim proizvodima, odredbe koje dozvoljavaju državama da pod određenim uslovima mogu ograničiti ili uslovljavati trgovinu određenim vrstama proizvoda itd). Od svih tih međunarodnih ugovora, čini se da najeksplicitnije odredbe o odnosu trgovine i životne sredine nalazimo u 5 multilateralnih međunarodnih ugovora, koji su od neposrednog značaja i za našu zemlju.

- Konvencija o međunarodnoj trgovini ugroženim vrstama divlje flore i faune (Vashington)
- Bazelska konvencija o kontroli prekograničnog kretanja opasnih otpada i njihovom odlaganju
- Montrealski protokol o supstancama koje oštećuju ozonski omotač
- Okvirna konvencija UN o promjeni klime
- Konvencija o biodiverzitetu.

25. Oružani sukobi i zaštita životne sredine

Postavlja se pitanje da li je zaštita životne sredine za vrijeme oružanih sukoba pravno regulisana, i ako jeste – kako.

Najsire govoreći, zaštitu životne sredine za vrijeme oružanih sukoba moguće je posmatrati sa stanovišta tri grupe pravnih normi:

- sa stanovišta normi humanitarnog prava, koje su primjenjive na zaštitu životne sredine
- sa stanovišta normi međunarodnog prava životne sredine, koje su primjenjive na oružani sukob i
- sa stanovišta normi o ljudskim pravima.

Humanitarno pravo

U slučaju humanitarnog prava, najodredjenije norme od značaja za zaštitu životne sredine nalazimo u Ženevskim konvencijama sa Dopunskim protokolima. Ovdje se prije svega misli na postojanje odredbi o teškim i drugim povredama Ženevskih konvencija koje mogu biti relevantne sa stanovista zaštite životne sredine. IV ženevska konvencija o zaštiti građanskih lica za vrijeme rata teškim potrebama smatra: hotimično ubistvo, mučenje ili nečovječno postupanje, nezakonita progonstva i preseljenja, unistavanje imovine koje nije opravdano vojnim potrebama i koje se vrši u velikom obimu na nedopusten i samovoljan način.

Pored ovih, Dopunski protokol I također definise određena djela kao "teške povrede ovog protokola". Tu spadaju, između ostalih, napad na civilno stanovništvo ili pojedina civilna lica, napad bez izbora ciljeva, preuzimanje napada na građevine ili instalacije koje sadrže opasne sile (brane, nasipi, nuklearne elektrane za proizvodnju energije itd.), uzimanje nebranjениh mjesta i demilitarizovane zone za predmet napada. Zatim, uzimanje za predmet napada jasno vidljivih istorijskih spomenika, umjetnickih djela ili mjesta za vjerske obrede kada nema dokaza o tome da se takvi objekti koriste za pomoć vojnim akcijama i kada ti objekti nisu locirani u neposrednoj blizini vojnih ciljeva.

U pogledu ostalih odredaba koje se neposrednije odnose na zaštitu životne sredine za vrijeme oružanog sukoba, a koje nisu teške povrede Protokola i Konvencija, Dopunski Protokol I sadrži nekoliko takvih odredaba. Tu se podrazumijevaju metodi i sredstva ratovanja koji su namijenjeni da prouzrokuju opsežna, dugotrajna i ozbiljna oštećenja prirodne okoline, ili se to od njih može očekivati.

U pogledu pitanja odgovornosti, IV Ženevska konvencija predviđa relativno jasna osnovna pravila. Najprije valja reći da se Konvencija primjenjuje bez obzira da li je rat objavljen ili ne. Obaveze zemalja ugovornica Konvencije su da propisuju odgovarajuće krivične sankcije protiv lica koja su izvršila ili su izdala naredjenje da se izvrši neka od teških povreda Konvencije, da pronadju lica koja su osumnjicena da su izvršila ili su naredila da se izvrši neka od teških povreda, da pociñoce djela kojima se povrjeduju odredbe Konvencije izvedu pred svoje sudove, bez obzira na državljanstvo lica, da na zahtjev jedne strane u sukobu otvori istragu povodom svake od navedenih povreda Konvencije.

Medjunarodno pravo životne sredine

Manja grupa medjunarodnih ugovora regulise tzv. posebna pitanja zaštite životne sredine za vrijeme oružanih sukoba. Takvi dokumenti su npr. Konvencija o zabrani usavršavanja, proizvodnje i stvaranja zaliha bakteriološkog i toksikološkog oružja i o njihovom unistavanju, Konvencija o zabrani razvoja, proizvodnje i stvaranja zaliha i upotrebe hemijskog oružja i o njegovom unistavanju, Ugovor o zabrani eksperimenata sa nuklearnim oružjem u atmosferi, kosmosu i pod vodom itd.

Jedan manji broj medjunarodnih ugovora u oblasti životne sredine zaključen je sa izricitim ciljem rješavanja pitanja građanske i krivične odgovornosti za štete koje mogu nastati uslijed određenih aktivnosti, kao što je

npr. Konvencija o građanskoj odgovornosti za stetu prouzrokovanu zagađivanjem naftom itd.

Ljudska prava

Neki od međunarodnopravnih dokumenata u oblasti ljudskih prava su Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, Paktovi o ljudskim pravima itd. Tzv. osnovna ljudska prava, zagarantovana svakom, predstavljaju osnovu trougla koji čini humanitarno pravo, pravo zivotne sredine i ljudska prava uopste. To znaci da ugrozavanje prava na zivotnu sredinu treba tumaciti u sirem kontekstu ljudskih prava.

**ELECTROLUX
STERILIZATION**

OPREMA ZA UV I JONIZIRAJUĆA STERILIZACIJA

Efektivnost na Ultravioletov - vite zraci (UV) kako sredstvo za higijena e poznata poveke od eden vek. Nivnata upotreba opfaka različni sferi, kako vo sistemi za pročišćivanje na voda, akvakulturi, ribnici, taka I vo bolnici I farmaceutskata I dr. industrii.

Čovečkoto telo e odlično vo filtriranje na raboti, no e čuvstvitelno na visoki koncentraciina mikročestički. Širokata paleta na proizvodi za jonizacija koi gi nudi Elektroluks se ovozmožuva upotreba na istite vo domakinstvo, delovni , kako I vo najkompleksni industriski objekti

www.electroluxpalenzo.mk

Kontakt:
Elektroluks Bitola
00389 47 203 330
e-mail: electroluxbitola@t-home.mk

Kontakt:
Elektroluks Skopje
00389 02 329 8 130
e-mail: electroluxskopje@t-home.mk